

THOMAS PIKETTY,
CAPITAL IN THE TWENTY-FIRST CENTURY
Nyansering og mulige løsninger

1. Innledning

Kapitalismen har gjennom de siste 200 årene skapt en enorm velstand. Forut for kapitalismen var alle land i verden like fattige som dagens fattige land fortsatt er. Men samtidig som kapitalismen skaper velstand, kan den også bidra til økonomiske forskjeller. På sikt gjør de fleste det bedre, men noen vil gjøre det bedre raskere enn andre, og noen vil gjøre det langt bedre enn det store flertallet.

At fremgang medfører ulikhet, kan være positivt når det viser vei og belønner hardt eller smart arbeid og gode valg. Men forskjeller kan også være urettferdige, enten fordi de oppstår som følge av urettferdighet, eller fordi de som lykkes, beskytter seg mot konkurranse fra andre.

De siste årene er det blitt større oppmerksomhet om de potensielle farene ved for stor økonomisk ulikhet. Den franske økonomen Thomas Piketty har vært en av de viktigste premissleverandørene, og nå er hans bok *Capital in the Twenty-First Century* blitt oversatt til engelsk. Boken har fått enormt mye oppmerksomhet, og det er fortjent: Dette er en bok som utfordrer og, på de fleste områder, overbeviser. Den gir et godt grunnlag for videre debatt.

De økonomiske forskjellene, spesielt i USA, har vært økende i lengre tid. I USA sto de rikeste 10 prosentene av befolkningen for tre fjerdedeler av inntektsveksten mellom 1977 og 2007. Den rikeste prosenten tilegnet seg alene nesten 60 prosent av veksten. I resten av befolkningen var den årlige veksten under 0,5 prosent.¹ Selv om forskjellene er blitt diskutert, er det først etter finanskrisen at de virkelig har kommet høyt på dagsordenen i internasjonale organisasjoner og blant ledende politikere. Forklaringen er kanskje at forskjellene ikke sank med finanskrisen, slik man kunne forvente med fallende aksjemarkeder og konkurser i næringslivet. I stedet har forskjellene økt også gjennom den økonomiske uroen. De rikeste gjør det omtrent like godt som før. Den rikeste prosentens andel av nasjonalinntekten var høyere i 2010 enn den var i 2007, før finanskrisen, og de ferskeste tallene tyder på at den fortsetter å øke.² Forskjellene mellom rike og fattige har steget raskere etter finanskrisen enn i tiåret forut.³ Det er ingen overraskelse at dette virker urettferdig og merkelig på de mange som rammes av arbeidsledighet og stillestående lønninger.

Selv om den internasjonale økonomien sakte begynner å ta seg opp igjen etter finanskrisen, er fortsatt arbeidsledigheten høy og usikkerheten stor. Lønningene er for mange lavere enn de var i 2007. Økonomisk vekst og fordelingen av veksten er naturlig nok høyt på den politiske agendaen, og flere er

---

---

klar over at det ikke er nok med økonomisk vekst alene. Den økonomiske veksten må være av en slik art at den øker levestandarden og velstanden i befolkningen som helhet, ikke bare i deler av den. Det er viktig ikke bare av rettferdighetshensyn, men også fordi en bredt basert økonomisk vekst er mer stabil og bærekraftig på sikt. Et økonomisk system som bare er til gunst for deler av befolkningen, vil i det lange løp ikke bli akseptert.

Dette notatet oppsummerer Pikettys empiriske funn, hans teori og hans forslag til løsninger på ulikhetsproblemet han skisserer. Deretter ser vi på momenter som nyanserer og modererer hans beskrivelse av problemet, og som viser at teoriene og fremtidsprognosene ikke nødvendigvis er riktige. Vi presenterer også tall og utviklingstrekk for Norge, som ikke er behandlet i boken.

Selv om beskrivelsen av problemet kan modereres betraktelig, spesielt for Europas del, står vi fortsatt i en situasjon der ulikheten har økt, og der den økonomiske veksten ikke i tilstrekkelig grad kommer hele befolkningen til gode. Derfor ser vi avslutningsvis på ulike forslag til løsninger, som både er mer realistiske, og som vil ha færre uheldige bivirkninger enn de løsningene Piketty har lansert.

Det har de siste årene kommet mange bøker og rapporter om økonomiske forskjeller. Vi har inkludert supplerende fakta og funn fra blant annet OECD, IMF, Angus Deatons *The Great Escape* og Branko Milanovics *The Haves and the Have-Nots* i dette notatet. Civita har tidligere gitt ut et notat om boken *Ulikhetens pris*, og rapporten *Økonomisk ulikhet*.⁴

2. Capital in the Twenty-First Century – oppsummering⁵

Thomas Pikettys bok kom på fransk i 2013, med tittelen *Le Capital au XXIe siècle*. Den franske utgivelsen fikk relativt begrenset oppmerksomhet, men da den ble utgitt på engelsk i april 2014, i Arthur Goldhammers oversettelse, fikk den en mottakelse svært få bøker, og nær sagt ingen økonomi-bøker, opplever. Enhver økonom og skribent med respekt for seg selv har deretter skrevet om den, de aller fleste positivt. Det er liten tvil om at økonomen Branko Milanovic har rett når han mener at dette vil bli en "vannskille"-bok – en bok som gir et skifte både i faget og den offentlige debatten.⁶ Her vil vi gi en oversikt over de viktigste momentene i boken.

2.1. Den økonomiske ulikhetens historiske utvikling

Piketty starter med å trekke linjene tilbake til de tidlige økonomene som så på fordelingen av ressursene i økonomien som minst like viktig som økonomiens totale størrelse. Dette perspektivet har vært mindre dominerende innen økonomifaget de siste tiårene enn i fagets tidlige fase, men Piketty har innflytelsesrike intellektuelle forløpere.

I løpet av de siste tiårene av 1700-tallet og de første tiårene av 1800-tallet hadde den industrielle revolusjonen endret økonomien fundamentalt. Ikke minst ble fordelingen av ressursene et langt viktigere spørsmål enn tidligere, siden industrialiseringen og urbaniseringen bidro både til en synligere og mer presserende fattigdom blant arbeiderne og en tydeligere rikdom blant eierne enn før. I tillegg hadde man nå, i motsetning til tidligere, en økonomi i vekst, der omfordeling i større grad var mulig. Verken rikdom eller fattigdom var noe nytt, men forskjellene ble altså tydeligere og mer prekære.

Datidens økonomer var derfor opptatt av fordelingen. Thomas Malthus fryktet at økt vekst ville gjøre at de fattige fikk flere barn, og at overbefolkning ville holde lønningene på et svært lavt nivå, noe som kunne gi grobunn for politisk uro og samfunnsomveltninger. David Ricardo mente også at befolkningsvekst ville bidra til at lønningene ble holdt nede, mens kapitaleierne, som satt på land det ikke ble mer av, ville bli stadig rikere. Størst betydning fikk Karl Marx' bekymringer: Kapitalismen ville sørge for sitt eget fall, da kapitalkonsentrasjon blant de rike ville lede befolkningen til opprør og revolusjon.

Vi vet i dag at Malthus, Ricardo og Marx tok feil, men det var ikke noen selvfølge at de skulle gjøre det. De første tiårene etter starten på den industrielle revolusjon så man ikke klare forbedringer for arbeiderne, totalt sett. Tvert i mot ble det skapt ny ustabilitet og usikkerhet. Lønningene sto mer eller mindre stille, mens kapitaleierne ble rikere.

Men vendepunktet kom. Teknologisk utvikling og kunnskapsspredning førte til økt produktivitet. Produktivitetsvekst ga lønnsvekst, og arbeiderne skulle det neste hundreåret oppleve sterk lønnsvekst og bedre levekår. De som levde av sin egen arbeidskraft, og ikke oppspart kapital, gjorde det stadig bedre. Veksten kom imidlertid ikke på bekostning av kapitaleierne og arbeidsgiverne, som også opplevde fortsatt vekst. Frem til første verdenskrig var fordelingen av inntekt mellom kapital og arbeidskraft stort sett stabil, samtidig som alle gjorde det bedre reelt sett. Likevel sto de 10 prosent rikeste i 1910 for nesten 90 prosent av all formue, og for mer enn 45 prosent av de totale inntektene.⁷

Perioden mellom 1914 og 1945 ga et nytt fundamentalt skifte i fordelingen mellom kapitalistene og arbeidstakerne. Verdenskrigene ødela fysisk kapital, de økonomiske krisene reduserte verdien på innskudd og aksjer, og politiske endringer ga høyere skatt, strengere regulering og nasjonalisering av tidligere privat kapital. Kapitalen ble betydelig redusert.

I tiårene etter krigen opplevde man bred og sterk økonomisk vekst i Europa og Nord-Amerika. Arbeidstakerne sto for mye av veksten, så de økonomiske forskjellene ble redusert, samtidig som de totale inntektene økte. Og grunnen var ikke bare høy produktivitetsvekst og større forhandlingsmakt hos arbeidstakerne, men også at de rikeste var svekket av krisene.

Denne utviklingen ledet den amerikanske økonomen Simon Kuznets til å formulere en hypotese om at kapitalismen ga større ulikhet på kort sikt, men mindre forskjeller på lengre sikt. Denne teorien fikk stor oppslutning og så lenge ut til å stemme.

Så snur det igjen. Kapitalen begynner igjen å spille en viktigere rolle i økonomien. Etter at de økonomiske forskjellene var blitt mindre fra 1914 til 1970, begynner de igjen å øke. Piketty mener at dette er normalsituasjonen i økonomien: Uten eksterne kriser eller krig vil kapitalen akkumuleres raskere enn økonomien vokser. Kuznets og andre som mente at kapitalisme på sikt gir lavere ulikhet, tok feil, og ble forledet av utviklingen mellom 1914 og 1970 til å tro at mønsteret for denne spesielle perioden er mer allment enn det i virkeligheten er. I kapitalismen er økende ulikhet det normale, ifølge Piketty. Det kan motvirkes av teknologisk utvikling, produktivitetsvekst, skattlegging og andre politiske tiltak, men en politikk med lavere skatt og friere tøyler for finansinstitusjonene siden 1970 har gjort at den "naturlige" forskjellsøkningen ikke er blitt motvirket. Denne naturlige utviklingen, som kommer av at avkastningen på kapital er større enn den økonomiske veksten, forsterkes av at den økonomiske veksten i de velstående landene reduseres betydelig rundt 1970.

Det er der vi er i dag. Ulikhetene innad i de fleste rike land er stigende. Piketty antyder at man kan oppleve det samme som man gjorde den første tiden etter den industrielle revolusjonen: Stabile lønninger for folk flest og raskt voksende inntekter for de rikeste. I USA er andelen av inntekten som går til de rikeste nå større enn den var før første verdenskrig.

Forskjellsøkningen kan deles i to: For det første er det blitt større forskjeller i lønnsinntekter. De 10 prosentene med høyest lønn i USA, legger nå beslag på halvparten av landets totale lønnsinntekt. Dette kommer av at topplederne i store bedrifter tjener svært mye bedre enn andre. Piketty argumenterer for at disse lønnsforskjellene på toppen av inntektsfordelingen ikke har noen kobling til ledernes produktivitet. Utviklingen mot høyere topplederlønninger er markert i de fleste land, men klart større

---

---

i USA enn ellers. Piketty mener forklaringen finnes i normer blant denne toppleder-eliten, forsterket av endringer i skattesystemet, ikke andre vanlige forklaringer som globalisering av talent og stjernestatus.

For det andre er det blitt større forskjeller i formue og i avkastningen på denne. I 1970 var private formuer 2 - 3,5 ganger større enn nasjonalinntekten. I 2010 var de 4 - 7 ganger større i alle landene Piketty undersøker. Økningen kommer av lavere vekst, spesielt på grunn av lavere befolkningsvekst, høyere sparing og privatisering, og sterk vekst i aksje- og eiendomspriser. Samtidig er andelen av de totale formuene som de rikeste eier, bare litt høyere enn i 1970, og klart mindre enn før første verdenskrig.

Forskjellene i formue er av større betydning for de totale inntektsforskjellene enn lønnsforskjellene er, og mesteparten av utviklingen drives frem av den rikeste hundredelen av befolkningen. Den rikeste prosenten står nå for en stor andel av de totale inntektene – fra syv prosent i Danmark og Nederland til nesten 20 prosent i USA.⁸

De 10 prosent rikeste i dagens samfunn er gjerne leger, advokater, vellykkede butikk- og restauranteiere og andre selvstendig næringsdrivende. De eier boliger, men relativt lite finanskapital. Men for å komme inn blant den rikeste ene prosenten, er det sjelden nok å være en suksessfull entreprenør. Denne gruppen består av topplederne i store selskaper og stjerner innen idrett og kultur – den første gruppen er mye større enn den andre – og, viktigst, de som får sine inntekter fra sin kapital. Blant den rikeste hundredelen er inntekt i liten grad noe som kommer fra lønnsarbeid. Den kommer fra avkastningen på investert kapital. Det er også interessant at det er store forskjeller innad blant de rikeste 10 prosentene – den rikeste prosenten er langt rikere enn de resterende ni prosent av de rikeste. Det er altså de rikeste én prosentene som driver mesteparten av forskjellsøkningen.

Når formue blir viktigere enn lønn, kan også arv bli viktigere enn egen innsats. På 1970-tallet utgjorde arvede midler omtrent 40 prosent av den totale private kapitalen i Frankrike. For første gang i historien var kapitalen da opptjent i løpet av egen levetid, større enn kapitalen arvet fra forfedrene. Deretter har arven hatt en renessanse, og den sto igjen for mesteparten av kapitalen på 1980-tallet. I dag utgjør arvede midler to tredjedeler av kapitalen i Frankrike, som er landet med best tilgjengelige tall. Med andre ord: Mens eget arbeid var viktigst for ens stand og stilling i etterkrigstiden, er det du arver fra dine foreldre, nå igjen i stor grad bestemmende for din inntekt og formue, slik det også var i tidligere tider.

Forenklet sagt: I etterkrigstiden var hardt og smart arbeid den enkleste veien til rikdom og velstand. Det hadde det ikke vært i århundrene før, da det var en sjeldenhet at noen arbeidet seg inn i overklassen, og de som var rike, var de som hadde arvet. I følge Piketty er vi på vei tilbake til denne historiske normalen: Arvede og oppsparte midler er igjen viktigere enn de midlene man kommer til gjennom eget, hardt arbeid.

2.2. Teorien om økende forskjeller

Det er ikke nødvendigvis så mye nytt i Pikettys beskrivelse av den historiske utviklingen, men han har bedre data til å underbygge historien enn man har hatt tidligere, og han har en plausibel (men ikke selvfølgelig) og original teori for å forklare utviklingen.

Det finnes faktorer som trekker i retning av større likhet, som spredning av teknologi og utdanning, konkurranse og nyskaping, men Piketty mener at de kreftene som trekker mot større forskjeller, er sterkere.

For det første kan de rike sikre seg selv økonomiske og politiske fordeler, som gjør det enklere å opprettholde og øke sin egen rikdom. De rike kan for eksempel beskytte sine investeringer fra konkurranse gjennom å

få politikerne med på reguleringer. Er man velstående, er det også enklere å få høyere avkastning på egne verdier enn om man har begrensede midler.

For det andre vokser kapitalen raskere enn økonomien for øvrig. Piketty formulerer dette med en av få formler i boken: $r > g$, det vil si at avkastningen (r) er høyere enn den økonomiske veksten (g). Så lenge avkastningen på kapital er høyere enn veksten, og en andel av avkastningen reinvesteres og spares, vil formuer vokse mer enn resten av økonomien, og kapitalen vil bli stadig viktigere. Siden kapitalen er konsentrert på relativt få hender i utgangspunktet, vil høy avkastning på kapitalen gjøre forskjellene større over tid. Den økonomiske veksten og vanlige lønnsinntekter vil ikke holde tritt med kapitalens vekst.

De fleste forventer at den fremtidige økonomiske veksten i de rike landene vil bli lavere enn den har vært de siste tiårene. Det gjør at g reduseres, og at kapitalen potensielt vil kunne vokse enda raskere, relativt til resten av økonomien. Med andre ord: Lavere økonomisk vekst er i seg selv en forklaring og en driver av økonomisk ulikhet. Vi er vant til en økonomi som vokser raskt, der hver generasjon får det markert bedre enn tidligere generasjoner. Men har Piketty rett, vil økonomien vokse saktere, omstillingen og nyskapingen vil gå tregere, og oppsparte midler og arv vil bli viktigere for menneskers velstand enn det har vært de siste tiårene.

2.3. Problemet

Piketty bruker ikke mye plass på å forklare hvorfor store og voksende ulikheter er skadelig, men mener at det er to hovedproblemer:

1. Økende ulikhet som følge av at kapitalavkastningen er høyere enn inntektsveksten, innebærer at enkeltpersoners og gruppers rikdom oppstår som følge av tilfeldige og kanskje urettferdige prosesser. For eksempel vil arvinger, i generasjoner etter at noen har skapt pengene, nyte godt av sine forfedres innsats og ofre. Det underminerer de meritokratiske verdiene som demokratiske og kapitalistiske samfunn er bygget på.
2. På lang sikt kan ulikhetene bidra til politisk uro og i verste fall kapitalismens sammenbrudd. Når kapitalen samles på få hender, uten at det har noen relasjon til kapitalistenes innsats eller samfunnsbidrag, vil systemet kunne oppleves som urettferdig og skape en motreaksjon.

Piketty er blitt sammenlignet med Marx, men sammenligningen halter. Marx var positiv til kapitalismens sammenbrudd og så for seg at det som ville følge etter, ville være bedre. Piketty er grunnleggende positiv til kapitalismen, men mener det er forhold ved dagens kapitalisme som må forbedres for at kapitalismen skal forbli en positiv kraft. Verken ulikheter eller kapitalismen er problemer i seg selv, men forskjellene må kunne forklares og oppleves som rettferdige. Det er mulig i et meritokratisk system, men ikke i et system der det ikke er sammenheng mellom innsats og avlønning. Problemet er ikke tallene eller forskjellene i seg selv, men eventuell manglende forståelse for og rettferdighet i ulikhetene.

Store og voksende ulikheter kan være bærekraftig, mener Piketty, men bare dersom de kan begrunnes og forsvares. Ulikheter som oppleves som rettferdige, for eksempel fordi de reflekterer at de rike arbeider mer eller mer effektivt enn de fattige, eller fordi begrensninger i de rikes muligheter til å tjene penger også ville gå utover de fattige, vil trolig ikke føre til motreaksjoner. Derfor, mener Piketty, trengs politikk for å holde ulikhetene på et nivå som ikke oppleves helt urimelig.

2.4. Løsningsforslagene

Mens Pikettys empiri får mye ros, og teorien diskuteres, er løsningene praktisk talt blitt oversett. Det er imidlertid bred enighet om at de er urealistiske og – i hovedsak – uønskede.

Piketty ser, interessant nok, ikke for seg en større og mer omfattende velferdsstat som løsningen. Så lenge velferdsstaten ikke er mer effektiv enn i dag, er det liten grunn til å tillegge den stadig nye oppgaver. Man bør reformere pensjonssystemene og utdanningssystemene, men større effektivitet er viktigere enn større ansvar for å utlikne forskjeller. Han avviser også nasjonalisering, proteksjonisme og redusert kapitalflyt som politikk som har større kostnader enn fordeler, og han har bare begrenset tro på minstelønnskrav og fagforeningsmakt.

Han legger imidlertid vekt på utdanningssystemet. Den sikreste måten å øke befolkningens produktivitet, og dermed dens inntekter på, er å investere i kunnskap. Spesielt sier Piketty seg enig med skoleforskerne Goldin og Katz, som har tatt til orde for reduserte kostnader i det amerikanske utdanningssystemet, slik at så mange som mulig ser seg tjent med høyere utdanning.⁹ Men økt utdanning og høyere produktivitet hindrer ikke nødvendigvis de rikeste i å øke sine inntekter raskere enn resten.

Pikettys foretrukne løsninger finner vi i skattesystemet. For det første trengs større progressivitet i inntektsskatten, slik at høye lønninger skattlegges med en høyere prosent enn lavere lønninger. Og de høyeste skattene må gjerne være høye, mener Piketty: I USA var den høyeste føderale inntektsskatten på 81 prosent i snitt mellom 1932 og 1980 – en periode der USA hadde en dynamisk økonomi og opplevde sterk økonomisk vekst. Det er, ifølge Piketty, slike konfiskatoriske skatterater på høye inntekter som må til for å stanse veksten i de aller høyeste lønningene. Ifølge Pikettys beregninger vil en skatt på rundt 80 prosent på inntekter over én million dollar være optimalt: Det vil ikke gå utover den økonomiske veksten, men begrense uproduktiv adferd. Også lavere, men likevel høye lønninger, for eksempel over 200 000 dollar, bør skattlegges hardere.

Men langt mer effektivt for å redusere de virkelig store forskjellene, som ligger i formuene og ikke i lønnsinntektene, vil, ifølge Piketty, formuesskatt være. Piketty foreslår derfor en progressiv og høy global skatt på kapital. En slik skatt ville gi større demokratisk oversikt over og kontroll med formuene. Men den ville også kunne hindre en endeløs akkumulasjon av opptjent kapital. Piketty er imidlertid rask til å avfeie sin egen idé som utopisk, uten sjanse til å bli realisert i overskuelig fremtid. Ideen skal først og fremst være en målestokk for andre forslag, et ideal å strekke seg etter.

3. Kritikk og nyansering

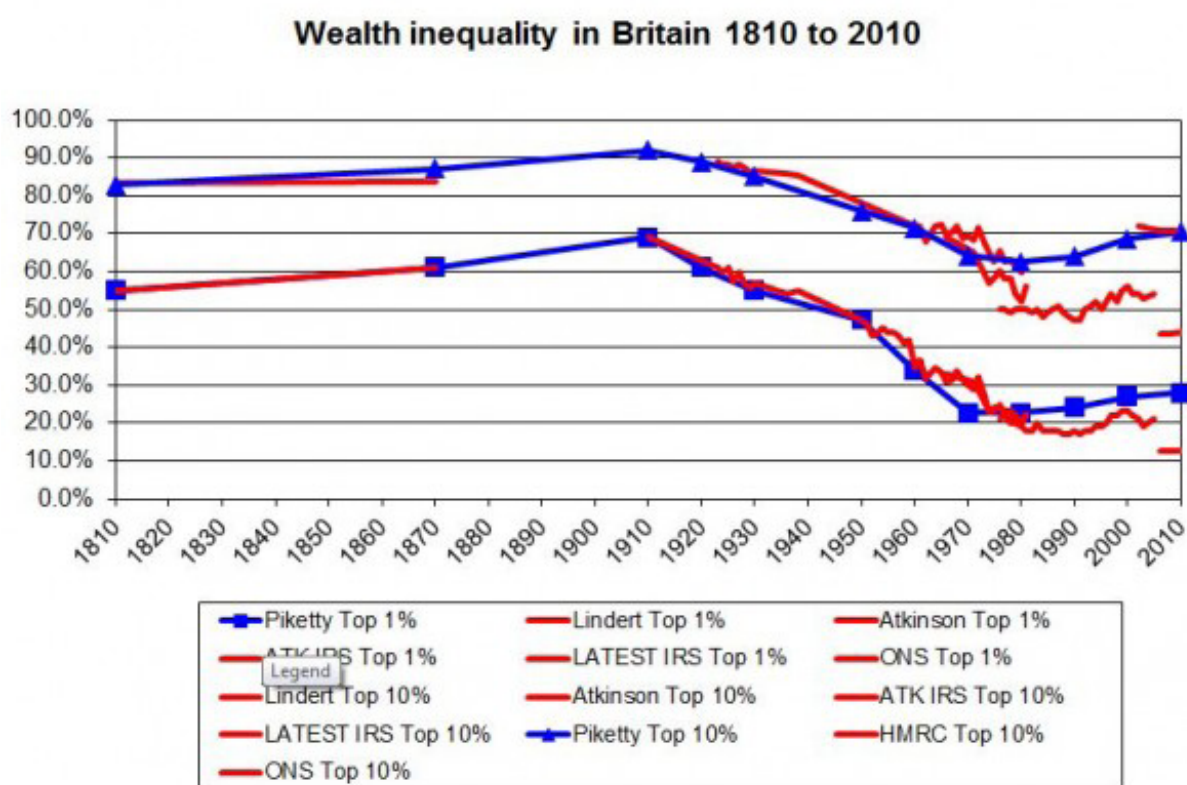
Selv om boken, er blitt mottatt med gjennomgående positive anmeldelser og omtale, er det også kommet en rekke innvendinger, konkurrerende teorier og nyanserende momenter. I denne delen av notatet vil vi kort presentere viktige innvendinger og nyanseringer. For selv om Piketty har gjort et imponerende stykke arbeid, er det fortsatt mange spørsmål og innvendinger som gjenstår.

3.1. Tallene

En av de første grundige anmeldelsene av boken ble skrevet av Branko Milanovic til *Journal of Economic Literature*. Her stiller Milanovic spørsmål ved om Pikettys måte å beregne ulikhetene på overvurderer økningen i forskjellene.¹⁰ Piketty ser på tall fra de forskjellige landenes skatteregistre. Disse skatteregistrene undervurderer sannsynligvis de faktiske inntektene fra kapital i tidligere tider, siden kapitalinntekter blir grundigere registrert og skattlagt i dag enn tidligere. Professor i økonomi Kalle Moene presenterte også denne innvendingen i sin omtale av boken i Dagens Næringsliv 13.05.14, og mente kapitalinntektene er mer synlige og bedre registrert nå enn tidligere, og at det sannsynligvis kan forklare noe av ulikhetsøkningen.¹¹ Moene legger til at Piketty i for liten grad drøfter innvendingene mot tallene og beregningene i boken. Et konkret eksempel på at bedre registrering kan gi et misvisende inntrykk av større ulikhet, kommer i delen om Norge nedenfor. Pikettys bruk av tall fra skatteregistrene kan også undervurdere betydningen av omfordeling gjennom skatter og overføringer.

Etter hvert som man har gått dypere ned i tallene, er det kommet sterkere kritikk. Financial Times hevdet 23.05.14 å ha funnet feilregistreringer i tallene som ligger til grunn for ett av kapitlene, som til sammen er avgjørende for Pikettys konklusjoner: Når man tar hensyn til disse feilene, er det, ifølge Financial Times, lite som tyder på at ulikhetene er på vei tilbake til nivåene sist sett før første verdenskrig.¹² Feilene kan være feilplottinger, misvisende gjennomsnittsberegninger, manglende kilder, gal periodisering og andre justeringer i tallene fra originalkilden. Til sammen gjør de at trenden mot høyere formuesulikhet i Europa, som Piketty finner, forsvinner. Og tallene for USA blir for inkonsistente til å trekke konklusjoner over lengre perioder – og ser man på en og en kilde, er det ingen av dem som støtter opp under Pikettys funn om at den rikeste prosenten har økt sin andel av økonomien.¹³

Kilde: Giles, C. "Data problems with Capital in the 21st Century". Financial Times, 23.05.14.

Figuren over viser hva feilregistreringer og metodevalg kan ha å si for resultatene. De blå linjene er tallene Piketty bruker, de røde hva rådataene viser. Vi ser at trenden mot større ulikhet i Storbritannia siden 1970-tallet er fraværende eller betydelig redusert, dersom man bruker tallene i originalkildene.¹⁴ Storbritannia er for øvrig det landet etter USA som har størst ulikhetsøkning etter 1970 i Pikettys datasett.

Samtidig er også Financial Times' fremstilling kritisert.¹⁵ Det hevdes at grafen for Storbritannia over er den eneste som endres substansielt av korrigeringsene. FT har dessuten bare sett på formuestallene, ikke inntektsutviklingen. Det er generell enighet om at tallene for formuer er langt mer usikre enn tallene for inntekter.¹⁶ Piketty har i skrivende stund ikke svart i detalj på Financial Times' anklager, men har varslet utdypende forklaringer.

Også oppsettet av teorien er blitt kritisert, blant annet for at de matematiske formlene ikke tåler at avkastningen er høy samtidig som den økonomiske veksten går mot null.¹⁷ Og når dette er sagt, bør

Piketty tjene som inspirasjon til fremtidige forfattere: Dataene ligger åpent tilgjengelige, i en enkel form, og kan etterprøves av alle. Det gir i seg selv et betydelig, positivt bidrag til debatten.

3.2. Boligprisenens betydning for avkastningen

Den høye avkastningen på kapital som Pikettys teori og fremtidsprognoser er avhengig av, er i stor grad drevet av verdistigningen på boliger, viser de franske forskerne Bonnet, Bono, Chappelle og Wasmer. "Produktiv" eller "arbeidende" kapital, det vil si investeringer i næringsliv, har derimot bare hatt en avkastning marginalt høyere enn den økonomiske veksten de siste tiårene. Ser man over enda lengre tid, er avkastningen utenom bolig lik den økonomiske veksten.¹⁸

Forskerne mener også at husleie, ikke eiendomspriser, bør brukes når man skal beregne kapitalavkastningen i boligmarkedet. Leien inkluderer både den faktiske avkastningen og de sparte utgiftene til bosted som en boligeier nyter godt av. Når kapitalen justeres for dette, finner forskerne at forholdet mellom kapital og inntekter er stabilt eller bare svakt økende.

Dette gjør at Pikettys beskrivelse av virkeligheten blir misvisende, og at problemet ikke nødvendigvis er så generelt som Piketty hevder. Det kan være at bedre regulering og rammebetingelser for boligmarkedet kan gjøre ulikhetsproblemet langt mindre.

3.3. Overdrivelse og spesialtilfellet USA

Andre forskere som har skrevet om økonomiske forskjeller, har lagt vekt på at forskjellsøkningen de siste årene tross alt ikke skal overdrives. Det gjelder spesielt forskjellene i formuer, der mange forskere ikke finner en økning.¹⁹ Økningene i inntektsforskjeller er mer allment aksepterte.

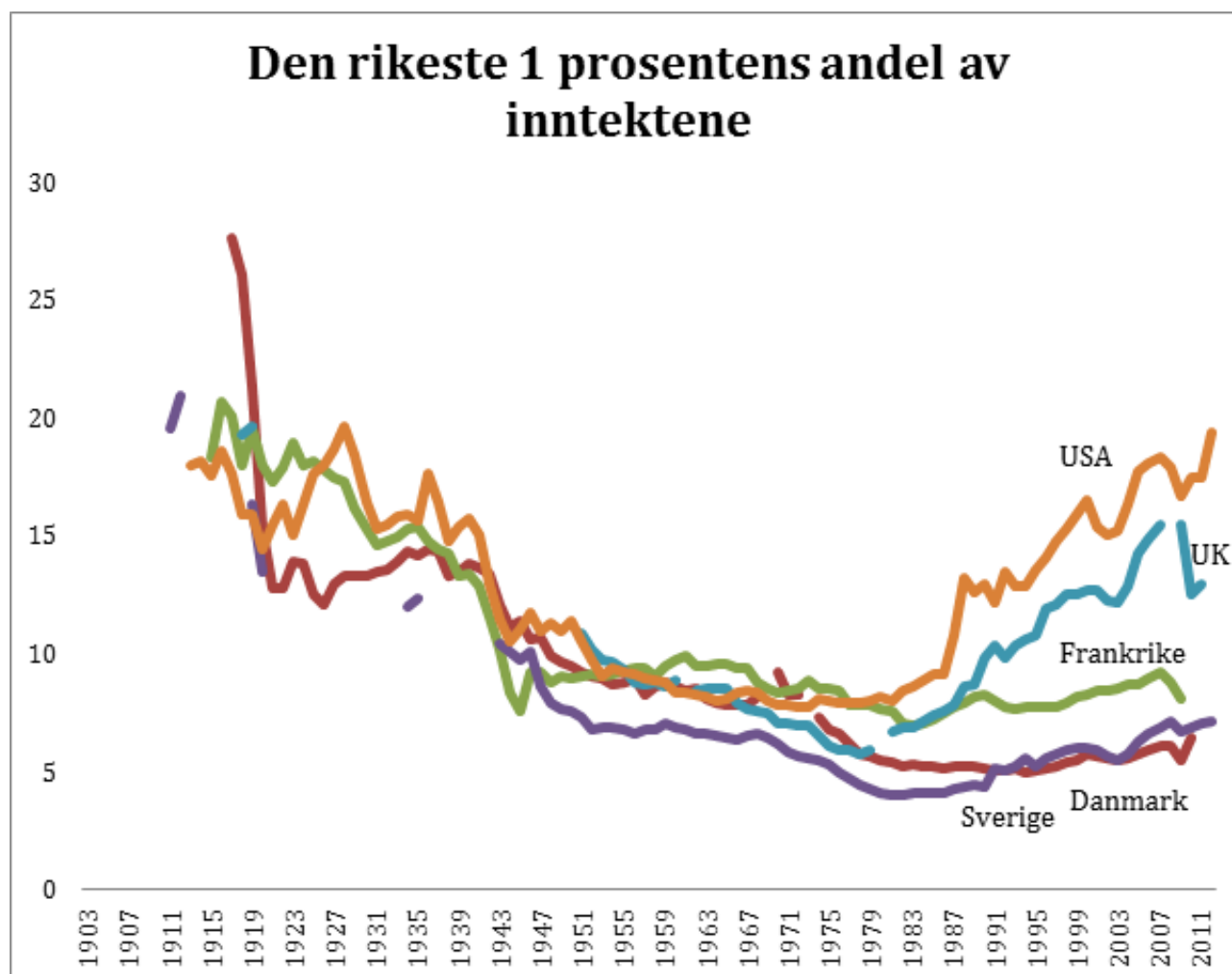
Totalt sett har ikke ulikhetsøkningen vært så omfattende som mange tror. De siste 20 årene har gjennomsnittlig økning i OECD-landene vært på omtrent to gini-punkter, det vil si halvparten av forskjellen mellom ulikheten i Norge og Danmark. Det er, som OECD sier, "en merkbar forskjell, men ikke en forskjell som kan forsvare snakk om samfunns sammenbrudd".²⁰

Piketty kan av og til overdrive forskjellsøkningen, eller, mer konkret, gi inntrykk av at utviklingen i USA er gjeldende også mer generelt. Det er den bare til en viss grad.

Det er viktig å skille mellom USA (og delvis Storbritannia) og resten av landene Piketty ser på. Piketty har vært opptatt av det tidligere,²¹ men det kommer ikke så godt frem i boken og i hvert fall ikke i mye av omtalen av den. Men USA, der det er liten tvil om at forskjellene nå er svært store, er i høy grad et spesialtilfelle. Der har de rikeste høyere inntekter og høyere formuer enn i noe annet land. Den økonomiske veksten har vært langt jevnere spredt blant befolkningen i andre land, enn den har vært i USA. Topplederne tjener også langt mer i USA enn i alle andre land.

Sammenlignet med USA, har forskjellene i Europa vært relativt stabile. Litt forenklet kan man si at mens USA i dag er så ulikt som Europa var på sitt mest ulike, er Europa slik som USA var da det var på sitt likeste.

Kilde: *The World Top Incomes Database*.

Som figuren viser, er situasjonen i Sverige, Danmark og Frankrike (sistnevnte er illustrerende for flere kontinentaleuropeiske land) en helt annen enn i USA og Storbritannia. Selv om de rikes andel av de totale inntektene har økt noe i alle landene, er den langsiktige trenden med reduserte forskjeller mye mer markert enn den kortsiktige med økende forskjeller. I Sverige har andelen til den rikeste prosenten økt relativt mye fra midten av 1980-tallet, men dagens situasjon ligner mer på den i 1955, enn situasjonen rundt første verdenskrig (da Sverige var omtrent slik USA er i dag). I Danmark er forskjellene nesten uendret siden 1970, i Frankrike er stabiliteten etter krigen stor.

Pikettys analyser er, for å være gjeldende for rike land utenom USA, avhengige av at andre land i tiårene som kommer, følger i amerikanernes fotspor. Noe tyder på det, og ulikhetene har økt i alle de undersøkte landene. Men samtidig er det spesielle normer og institusjoner i USA, som kan bety at utviklingen vil utspille seg på andre måter andre steder. Det er ingen grunn til å overdrive verken frykten eller tiltakene for å hindre eksplosiv ulikhet i Europa.

USA er et spesialtilfelle på flere måter. Paul Krugman skriver at Piketty ikke helt klarer å få frem hva som gjør at USA skiller seg såpass mye fra andre land, både i dag og tidligere i historien.²² Krugman mener forklaringen ligger i fremveksten av de ekstremt høye lønningene, og at Pikettys vektlegging av kapitalinntekter bidrar til å skygge for dette. Også flere andre anmeldere av boken peker på de manglende forklaringene på veksten i topplønningene. Robert Solow foreslår at man bør se på de høyeste inntektene

---

---

ikke som lønnsinntekt, men heller som kapital.²³ Robert Denning er inne på det samme når han legger skylden på teoriene om at toppledere må gis samme incentiver som eierne, gjennom å koble deres avlønning til avkastningen på aksjene.²⁴

Overdrivelser og generaliseringer ut fra utviklingen i USA kan være uheldig for debatten. Piketty legger selv stor vekt på at det først og fremst er *inntrykket* av økende og urettferdige forskjeller som er problemet, ikke forskjellene som sådan. Det er dersom befolkningen opplever forskjellene som for store og skadelige at de vil gjøre opprør, og det kan dermed skje uavhengig av den faktiske fordelingen. Dermed er det god grunn til å sørge for at debatten om forskjellene er nyansert.

3.4. Velferdsstaten

Piketty overser viktige modererende effekter som kommer gjennom skattesystemet og velferdsstaten. Tar man med all omfordelingen som skjer gjennom skatte- og velferdssystemet, blir forskjellene betydelig mindre enn de fremstilles som i Pikettys beregninger, som er basert på tall fra skatteregistre. Spesielt bidrar velferdssystemet til at de fattigste delene av befolkningen har det bedre. Piketty sier seg i intervjuer enig i dette poenget, men mener vi bør ønske et økonomisk system der også de fattige delene av befolkningen klarer seg gjennom eget arbeid og uten overføringer.²⁵ Det er lett å si seg enig i at det bør være idealet. Samtidig er det viktig å forklare verden slik den faktisk er, og det er liten tvil om at velferdsstaten i dag er en dominerende og viktig institusjon i de rike landene.

Velferdsstaten er skapt for å redusere forskjellene og å gjøre de enklere å leve med, og til en viss grad har den lyktes med å nå dette målet. Man kan ikke beskrive økonomiske forskjeller på en fornuftig måte uten å ta velferdssystemets effekter med i beregningen. Det er en klar svakhet ved Pikettys bok at dette ikke behandles på en god måte.

Om man kontrollerer for velferdsstatens progressive skattlegging og overføringer, finner enkelte studier at forskjellsøkningen selv i USA vil bli betydelig redusert, eller endog reversert.²⁶

3.5. Avkastning høyere enn veksten

Piketty spår at de økonomiske forskjellene vil fortsette å øke. Denne spådommen er avhengig av at $r > g$, at avkastningen på kapitalen er høyere enn den økonomiske veksten. Med formuer som vokser raskere enn økonomien for øvrig, vil betydningen av arv bli langt større enn den hittil har vært.

Det er en vanlig antakelse at den økonomiske veksten vil falle i tiårene som kommer, på grunn av redusert befolkningsvekst og lavere produktivitetsvekst. Likevel er det slik at Kina, India og andre fremvoksende økonomier de siste tiårene har tatt innpå de rike landene. Denne utviklingen er forventet å fortsette, og i tillegg vil nye land, spesielt mange land i Afrika, kunne slutte seg til de raskt voksende landene. Det betyr at den økonomiske veksten fortsatt vil kunne holde seg høy, noe som vil kunne motvirke kapitalakkumulasjonen.²⁷

Mer omstridt enn antakelsen om lav økonomisk vekst, er det at Piketty hevder kapitalavkastningen stort sett vil være høyere enn veksten. På den ene siden står det i motstrid til mye av den økonomiske teorien: Avkastningen er belønningen av kapitalen for dens betydning for økonomisk vekst, og lavere økonomisk vekst skulle da også bety lavere avkastning. Avkastningen skal også normalt reduseres når investorer akkumulerer mer kapital, siden de beste investeringene gjøres først.²⁸

På den andre siden er ikke $r > g$ så kontraintuitivt som en del av Pikettys kritikere gir inntrykk av. Et illustrerende hjemlig eksempel er at vi forventer og baserer oss på at oljefondets avkastning skal være fire prosent årlig – selv pessimistene forventer tre prosent. Begge deler er betydelig høyere enn de fleste anser som en sannsynlig økonomisk vekst.

Den teoretiske forklaringen Piketty gir, er at substitusjonselastisiteten mellom arbeidskraft og kapital er høyere enn én – med andre ord at en kraftig økning av kapitalen i økonomien bare gir en relativt liten reduksjon i avkastningen på kapitalen. Sagt på en enklere måte, kan det at det er stadig nye, profitable investeringsmuligheter tilgjengelig, gjøre at avkastningen ikke blir merkbart mindre, selv om man investerer stadig mer.

Lawrence Summers, som var finansminister under president Clinton, kritiserer denne antakelsen. Han mener Piketty har misforstått litteraturen og blander sammen brutto og netto avkastning. Selv om tilveksten som skapes av hver krone investert, kanskje reduseres sakte, øker verdiforringelsen proporsjonalt med investeringsbeløpet.²⁹ For kapitalakkumulasjon er det nettoavkastningen som er avgjørende. Netto er det ingen tvil om at substitusjonselastisiteten er under én. Så lenge det er tilfellet er det, mener Summers, andre faktorer enn kapitalavkastningen som er avgjørende for forskjellsutviklingen. Spesielt er teknologisk utvikling og globalisering viktig, og Summers mener disse faktorene vil bli enda viktigere fremover, når mekanikk erstatter arbeidskraft og det blir enda enklere å erstatte dyr, innenlandsk arbeidskraft med billigere, utenlandsk arbeidskraft.³⁰

Noen er imidlertid uenige med Summers. Nobelprisvinner Robert Solow, for eksempel, er enig med Piketty i at avkastningen normalt er høyere enn veksten. Han begrunner det med at lønnsveksten i USA har vært lavere enn produktivitetsveksten de siste årene (i Norge er for øvrig det motsatte tilfellet).³¹

Den tidligere sentralbanksjefen i England, Mervyn King, er en av dem som har kritisert Pikettys teori sterkest. King mener Piketty gjør det for enkelt når han baserer seg på $r > g$ for å forklare forskjellsutviklingen. Noe av problemet er at teorien ikke kan bevises eller motbevises, slik at det bare blir spekulasjon. Forklaringen på forskjeller må være langt mer mangefasettert, og ta hensyn til både talent og innsats, bakgrunn og utdanning, adferd og – ikke minst – flaks. Hvorvidt forskjellene øker, reduseres eller holder seg stabile er avhengig av en lang rekke faktorer som ikke er inkludert i Pikettys forenklete teori.³² Det har King selv sagt rett i. Likevel blir hans kritikk av Pikettys abstraheringer noe merkelig. Pikettys teori kan ikke si noe om en enkelt formues utvikling.

Noen argumenterer også mot Piketty ved å vise til at avkastningen av mange investeringer har vært lav de siste årene, spesielt på lite risikable investeringer som statsobligasjoner. Det kan være at Piketty har undervurdert varigheten av de siste årenes lave renter og oversett en bevegelse mot stadig lavere avkastning, som også kan vise seg å være lavere enn den økonomiske veksten.³³

Selv om Piketty argumenterer for at avkastningen har vært høyere enn veksten gjennom mesteparten av kapitalismens historie, og at det er sannsynlig at den vil forbli det også i fremtiden, må det sies at dette er en antakelse, og at andre muligheter også står åpne. Det er også mulig at forskjellene vil bli mindre med tiden, for eksempel på grunn av større teknologisk utvikling og kraftigere produktivitetsvekst enn man nå kan forutse, eller på grunn av fallende avkastning som følge av usikkerhet eller politiske tiltak.

Lawrence Summers er også i tvil om antakelsen om at avkastningen i hovedsak reinvesteres i produktiv virksomhet, og mener at det er en viss selvkorrigerende mekanisme her, som vil redusere veksten i ulikhetene. Jo rikere man blir, jo mindre sparer man. Denne effekten er stor nok til at den veier opp for kapitalakkumulasjonen, mener Summers.³⁴ Det bør til slutt nevnes at Piketty forutsetter og antar at skatten på kapitalinntekter vil være null om relativt få år. Dette er også en antakelse som ikke nødvendigvis står seg. Dersom skattene på kapital opprettholdes eller økes, må avkastningen økes tilsvarende for at man skal oppnå samme ulikhetsvekst.

Det er ikke fremtidsberegningene som er det mest interessante i boken. Resultatene av disse blir nødvendigvis svært avhengige av hvilke antakelser man gjør. Men Piketty sannsynliggjør at vi i noen land ikke bare er på et bekymringsverdig ulikhetsnivå i dag, men også at forskjellene kommer til å øke i tiårene fremover.

3.6. Kapitalens gunstige effekter underkommuniseres

Piketty legger liten vekt på at kapital investert i næringslivet er "i arbeid." Oppnår den høy avkastning, betyr det at den er produktiv, skaper økonomisk vekst, levedyktige bedrifter og inntekter til ansatte. Det gir også skatteinntekter til det offentlige. Hvem som eier kapitalen, er mindre viktig enn at den blir best mulig utnyttet.³⁵

I dag er avkastningen på amerikanske statsobligasjoner, som anses som svært trygge investeringer, nær null. Aksjer, som er langt mer risikable, kan gi betydelig avkastning. Det viser at det er risiko og nyskaping, ikke kapitalinvesteringer i seg selv, som betaler seg. Dette perspektivet blir borte fra Pikettys fremstilling, fordi han behandler kapitalen som en homogen masse. Men kapitaleiere oppnår ikke høy avkastning automatisk, bare ved å vente på at tiden går. Det kreves risiko. Og med risiko følger muligheten for plutselig tilbakegang eller konkurs.³⁶

Også Kalle Moene mener at Piketty ikke godt nok forklarer de økende forskjellene mellom kapitaleiere, eller hvordan de rikeste er i stand til å oppnå høyere avkastning enn andre kapitaleiere. Dette kan ikke bare komme av at det er stordriftsfordeler ved å ha store formuer, mener Moene.³⁷

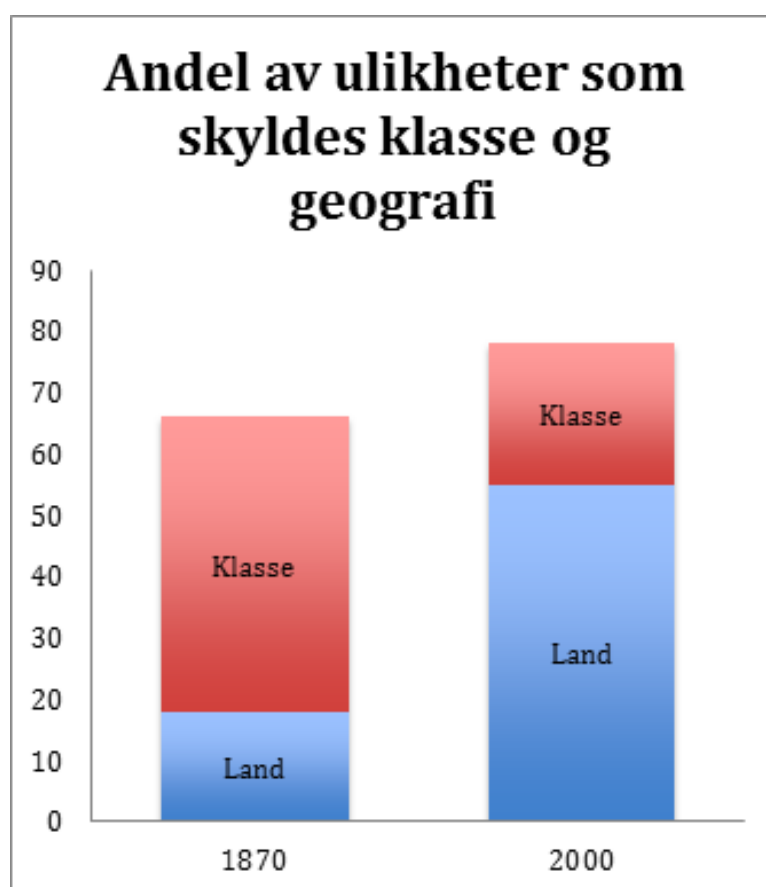
Skal avkastningen være høyere enn den økonomiske veksten over tid, må den også være utsatt for større risiko. Det betyr at sjansen for å tape penger også må være tydelig tilstede.³⁸ Mervyn King viser til at justert for risiko, er den historiske avkastningen av kapitalen nær den økonomiske veksten.³⁹

Et annet moment er at høy avkastning på kapital gjenspeiler den høye etterspørselen etter investeringer. At avkastningen holder seg høy selv med lavere økonomisk vekst, indikerer at det er for lite kapital i verden, ikke for mye. Det finnes gode og lønnsomme investeringer det ikke er rom for å gjøre.⁴⁰ Derfor bør det oppmuntres til økt kapitaloppbygning, kanskje på flere hender, heller enn konfiskatorisk skattlegging.

3.7. Ulikhetene i verden reduseres

Forskjellene i verden er, totalt sett, nå i ferd med å bli mindre, etter å ha økt gjennom de siste hundreårene.⁴¹ Den meget raske økonomiske veksten i mange utviklingsland reduserer de totale ulikhetene. Vi er nå inne i en fase der inntektene i rike og fattigere land blir likere. Millioner av mennesker har arbeidet seg ut av den ekstreme fattigdommen. Mens to av fem mennesker i verden måtte overleve på en dollar om dagen i 1981, er andelen i dag nede i en av syv.⁴²

Dette er et moment Piketty nevner, men ikke legger stor vekt på. Han tar heller ikke implikasjonene av det med i beregningene når han foreslår løsninger. Men det er i stor grad det samme økonomiske systemet som reduserer forskjellene globalt og øker dem innad i land – og mest sannsynlig kan noe av de økende forskjellene innad i en del rike land forklares med større åpenhet i verden, blant annet at mange møter større konkurranse fra kinesisk arbeidskraft. Ser man på verdens befolkning som helhet, er de siste tiårene trolig de tiårene i verdenshistorien der de fattigste har gjort det best.⁴³ Det kan til og med være at en relativ stillstand og økende ulikhet i verdens rike land bør aksepteres, om det er det som trengs for å løfte den resterende milliarder ut av ekstrem fattigdom.

Kilde: Milanovic, B. The Haves and the Have-Nots: A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality. Basic Books, 2013.

Derfor blir Pikettys bilde av ulikhetsutfordringen også ganske misvisende, eller i hvert fall nærsynt. I dag er det slik at nesten all ulikhet i verden forklares av hvor man er født, ikke hvorvidt man er født inn i øvre eller nedre del av inntektsfordelingen i landet man er født i. Økonomen Branko Milanovic har beregnet at omtrent 80 prosent av den globale ulikheten forklares av geografi.⁴⁴ Mens klasse tidligere var avgjørende, er det blitt langt mindre viktig i løpet av det siste hundreåret.

3.8. Rikdom også blant fattige

Det er en fare for at man i ulikhetsdebatten glemmer at ulikhetene oppstår som følge av et kapitalistisk system som tross alt også har gitt en enorm velstandsvekst. Piketty selv har en tendens til å overse det momentet, som når han skriver at "selv når vi inkluderer varige goder som biler, møbler, husholdningsapparater og slikt i målet for formuen, vil den gjennomsnittlige formuen til de fattigste 50 prosentene ikke stige til mer enn 30 000 eller 40 000 euro." Kun i et svært vellykket økonomisk system vil en formue på 40 000 euro – 325 000 kroner – blant de fattigste kunne anses som noe begrenset. Det betyr ikke at ikke også relativ fattigdom kan være en utfordring, eller at forskjeller er uviktige bare alle har det greit nok, men det gir nyanser til Pikettys fremstilling.

I dag eier over halvparten av befolkningen i de rike landene sin egen bolig, i Norge åtte av 10. På 1800-tallet hadde Storbritannia en befolkning på rundt 20 millioner. Bare 36 000 eide en egen bolig.⁴⁵ Den virkelig store endringen gjennom det tjuende århundre var fremveksten av en eiendomsbesittende middelklasse, skriver Piketty. Men selv om han advarer mot å undervurdere betydningen av dette, forsvinner perspektivet fra mesteparten av boken. Det er kanskje vanskelig både å få frem at folk flest har

---

---

gjort det mye bedre, og at det samtidig er økende forskjeller mellom folk flest og en relativt liten elite. Men det er denne middelklassen som er avgjørende for demokratiet, for oppfatningen av rettferdighet og, i stor grad, for velstanden.

3.9. Arbeidstakernes lønninger

Piketty mener at siden $r > g$, vil kapital med nødvendighet bli viktigere enn arbeidskraft i fremtiden, og arbeidskraften vil få en stadig mindre del av kaken. Lawrence Summers og Paul Krugman påpeker imidlertid begge at Piketty ikke godt nok tar høyde for at forskjellsøkningen i stor grad kommer av forskjeller i arbeidsinntekt, ikke kapitalinntekt. Det kan også være at den sterkere koblingen mellom toplønningene og bedriftenes overskudd, det vil si kapitalavkastning, gjør at arbeidets betydning undervurderes.⁴⁶

Det er også mulig at arbeidskraften styrker sin konkurransesituasjon de neste årene.

For det første vil den store tilgangen på svært billig arbeidskraft i fattige land kunne opphøre, når dagens fattige blir stadig rikere. Det vil kunne bidra til større etterspørsel og høyere avlønning av arbeidskraften i rike land.⁴⁷ For det andre blir det færre arbeidstakere i rike land i tiårene fremover, på grunn av lavere fødselstall og andre endringer i demografien. Det gir også større etterspørsel etter det arbeidstilbudet som faktisk finnes, og dermed høyere lønn.

På den andre siden kan det også tenkes at arbeidskraften møter ny og forsterket konkurranse fra andre hold. Blant annet ser mange for seg økt automatisering, der stadig flere manuelle oppgaver tas over av maskiner og programmer. I den grad en slik utvikling reduserer etterspørselen etter arbeidskraft, og arbeidstakerne ikke er i stand til å omstille seg og finne nye anvendelser, vil det kunne bidra til å redusere avlønningen.⁴⁸

Den andre faktoren som påvirker arbeidstakernes lønninger, i tillegg til konkurranse og etterspørsel, er arbeidskraftens egen produktivitet og verdiskaping. Den bestemmes i stor grad av utdanning og evner, i økonomspråk «humankapital».

Når humankapitalen øker, fordi arbeidstakerne tilegner seg bedre utdanning, større kunnskap eller andre evner, blir produktiviteten høyere enn tidligere, og arbeidstakernes inntekter øker. For bedriftene kan arbeidskraften bli viktigere enn kapitalinvesteringene, når man skal oppnå høyest mulig produksjon og verdiskaping. Over tid kan økende utdanningsnivå og kunnskap blant arbeidstakerne gjøre at arbeidskraften blir belønnet, på bekostning av kapitalinvesteringene, og at pengekapitalens betydning reduseres.

Piketty er skeptisk til denne ideen om humankapitalens økte betydning. Han viser til at arbeidskraften ikke har økt sin andel av de totale inntektene betydelig de siste tiårene, selv om utdanningsnivået har økt en god del. Men han underkommunerer samtidig at denne andelen faktisk har økt over lenger tid: Arbeidskraften "tar" en større andel av de totale inntektene i økonomien i dag enn tidligere (70-75 prosent, mot 60-65 prosent på begynnelsen av 1800-tallet). Økningen er ikke stor, men den er der, og det er til en viss grad i motstrid til andre av hans funn. Med videre spredning av humankapital, som man nå for eksempel opplever med økningen i gjennomsnittlig utdanningsnivå i de fleste utviklingsland, kan det være dristig å avvise potensialet for humankapitalens økte betydning i tiårene som kommer.

I tillegg til avlønningen i kroner, har arbeidere i de fleste land brukt noe av produktivitetsveksten til å redusere arbeidstid og å oppnå andre ikke-monetære goder. Dette bidrar til å skjule noe av velstandsøkningen, og til å skape et inntrykk av at kapitalens andel av verdiskapingen er høyere enn den egentlig har vært.

3.10. Sosial mobilitet og utskiftning blant de rikeste

Piketty antyder, og tallene hans indikerer, at den sosiale mobiliteten reduseres med økende forskjeller. Det virker rimelig at det er tilfellet, men samtidig er den sosiale mobiliteten stabil, til tross for større forskjeller.⁴⁹

Det er også relativt stor utskiftning blant de én og 10 prosent rikeste. Piketty legger stor vekt på at arv blir viktigere i en verden med lav vekst og store forskjeller. Men andelen av verdens rike som er rike på grunn av arv, er stadig synkende.⁵⁰ Kun en tredjedel av USAs rikeste er nå arvinger. 2011 kom 32 prosent av de rike på Forbes' liste fra velstående familier, mens denne andelen var 60 prosent i 1982.⁵¹

Mellom 30 og 40 prosent av de én prosent rikeste ett år er ikke i denne gruppen året etter.⁵² Mindre enn én av 10 av de som var på Forbes' liste over de 400 rikeste i USA i 1982, var fortsatt på listen i 2012.⁵³ Det er altså ulike mennesker som befinner seg blant de rikeste på ulike tidspunkt. Det indikerer en dynamisk økonomi. Samtidig vet vi lite om hvor i inntektsdistribusjonen de havner når de havner utenfor. Det mest sannsynlige er nok at de aller fleste forblir høyt, selv om de forsvinner ut av den aller øverste hundredelen.

Også blant de fattigste er det en del utskiftning. Mindre enn en tredjedel av de fattige er fattige i mer enn tre år på rad, og forskjellene i OECD-landene halveres om man ser på hele livsløpet. Med andre ord forklares halvparten av forskjellene, målt ved gini-koeffisienten, ved at mennesker befinner seg i ulike livsfaser.⁵⁴

3.11. For liten vekt på vanlige forklaringer

Hvis man bare forstår ulikhetsproblemet med bakgrunn i Pikettys bok, går man glipp av viktige nyanser om ulikheten.⁵⁵ Piketty er opptatt av og beskriver utviklingen blant de rikeste. En minst like stor utfordring er imidlertid utfordringene middelklassen og andre i vanlig lønnsarbeid har møtt de siste årene, og som mest sannsynlig vil vedvare. De viktigste årsakene til større ulikhet blant disse regnes for å være:⁵⁶

- *Globalisering:* Utviklingslandenes økende deltakelse i den globale økonomien har mer enn doblet den globale arbeidsstyrken, og muligheten for rimelig arbeidskraft i mange utviklingsland har gjort at arbeidskraft i de rike landene er blitt relativt dyrere og mindre attraktiv. Det gir økt konkurranse og press på lønningene i de rike landene. Samtidig skal ikke denne konkurransen overdrives. OECD har dokumentert at handelen kun har hatt begrenset effekt på lønninger og arbeidsdeltakelse. Betydningen av globaliseringen er langt mindre enn betydningen av teknologisk nyvinning.⁵⁷
- *Teknologisk utvikling:* Teknologisk utvikling har både gjort at en del arbeidsplasser er blitt overflødige, og at det er blitt større etterspørsel etter høyt utdannet og høyt kvalifisert arbeidskraft, som kan videreutvikle og arbeide med teknologien. Dermed presses lønninger blant de med manglende kvalifikasjoner ned, mens de som har kompetansen belønnes.
- *Et endret arbeidsmarked:* Reformen som har gitt økt konkurranse i produktmarkedene og større fleksibilitet i arbeidsmarkedet, har bidratt til flere arbeidsplasser, men samtidig større forskjeller i lønningene.⁵⁸ Dette har spesielt vært et problem i land som har åpnet opp for mer midlertidig arbeid uten å gjøre noe med et for sterkt oppsigelsvern for faste stillinger.
- *Fagforeningene:* I de fleste land er oppslutningen om fagforeningene redusert, og det har redusert arbeidstakernes forhandlingsmakt og innflytelse. En relevant kritikk av boken, som har kommet hovedsakelig fra venstresiden, er at Piketty overser fagforeningenes betydning for å redusere forskjellene, og at noe av forklaringen på ulikhetsøkningen de siste tiårene er fagforeningenes reduserte medlemskap og makt.⁵⁹ Ved å overse denne forklaringen, overses også fagforeningsmakt som en av løsningene, mener historikeren Thomas Frank.⁶⁰

- *Familiesammensetning:* Endringer i familiemønstrene har også bidratt til større forskjeller. Tidligere hadde menn med godt betalte stillinger oftest hjemmeværende koner. I dag er høytlønnede menn gjerne gift med høytlønnede kvinner, mens lavtlønnede er gift med lavtlønnede eller hjemmeværende. I tillegg er det blitt flere eldre og flere enslige.
- *Skatt:* Skattenivået er i de fleste land redusert de siste tiårene, og reduksjonen i skattesatsene har vært størst for de med høyest inntekter.⁶¹ Selv om de fleste av målene på ulikhet er basert på inntekt før skatt, og skattens betydning dermed ikke kommer med direkte, vil lavere skatt gi høyere sparing og kapitalakkumulasjon, og dermed høyere inntekt på sikt. Samtidig har trolig reduserte skattesatser bidratt til at en større andel av de faktiske kapitalinntektene rapporteres, noe som kan gjøre at vi overvurderer økningen.⁶²

Selv om Pikettys fokus på de rikeste gir en del ny innsikt, viser disse eksemplene at dette perspektivet også kan bli begrensende. Ved å se for mye på toppene, undervurderer Piketty viktige årsaker til utfordringene for folk flest.

3.12. Forskjeller fra 1800-tallet

Piketty, og mange av hans kommentatorer, har lagt stor vekt på at vi i dag er på vei tilbake til situasjonen vi hadde før første verdenskrig. Men det er selvsagt flere forskjeller enn likheter mellom 2014 og 1914. Det er mer forvirrende enn oppklarende å snakke om en retur til et slags Downton Abbey-samfunn. Som nevnt er den globale situasjonen en helt annen, og velstanden blant de fattigste tross langt høyere. I tillegg er det forskjeller blant de rikeste, som gjør situasjonen bedre og, i de fleste mening, mer rettferdig enn den var tidligere.

Rikdommen på 1800-tallet var av en helt annen karakter enn den Piketty viser at vi har i dag. Mens rikdom på 1800-tallet var synonymt med kapitalinntekter, hovedsakelig fra eierskap til land, er det i dag et langt større innslag av lønnsarbeid blant de rikeste. Det gjør at meritokratiske verdier – at hardt eller smart arbeid har betydning – er langt mer fremtredende i dag enn i på 1800-tallet.⁶³

Og mens de rike på 1800-tallet levde av avkastningen på eiendom, er de rike i dag i hovedsak investert i næringsliv.⁶⁴ Mens skattlegging kanskje er mer forståelig som løsning når det er eiendomsavkastning det er snakk om, blir det langt mer komplisert når det er næringslivsinvesteringer. Skattlegging vil da påvirke også arbeidsplasser og lønninger, og kan være kontraproduktivt for å redusere forskjellene og heve resten.

Det er også en viktig utvikling at mens forskjellene på 1800-tallet ble forsvart, både filosofisk og faglig, som en naturlig orden eller et disiplinierende element, er det i dag tverrpolitisk enighet om å bekjempe ekstrem ulikhet og fattigdom.

3.13. Løsningene

Som nevnt, er det nær unison enighet om at Pikettys løsning, en global formuesskatt, er urealistisk. Han mener da også det selv. Vi ser i arbeidet for en global klimaavtale hvor vanskelig det er å enes om omfattende endringer i den internasjonale økonomien. En skatt på kapital ville vært enda vanskeligere å få gjennom, fordi det er langt mindre enighet om at den er nødvendig eller gunstig.

Problemet er selvsagt ikke bare at den globale formuesskatten er vanskelig å få gjennom, men også at den ville vært uheldig, og spesielt at den ville forsterket noen av problemene i dagens økonomiske situasjon. Formuesskatter er mindre effektive og har større økonomiske kostnader enn andre typer skatter, som skatt på kapitalinntekt eller eiendom.⁶⁵

Pikettys mål er å redusere de private formuene og veksten i disse. Derfor er ikke effektene som løsningene hans eventuelt har på incentivene til å skape av noen særlig betydning for ham. Men det er de for mange andre. At mange ser seg tjent med å spare og investere i næringsliv og arbeidsplasser, er av betydning ikke bare for de som investerer og oppnår den direkte avkastningen av kapitalen, men også for alle de som får nytte godt av økonomisk vekst og nye arbeidsplasser. Politikk som i for stor grad reduserer denne investeringsviljen eller investeringsevnen, vil være skadelig, selv om den reduserer ulikhetene.

Forskerne Christophe Chamley og Kenneth Judd, fra henholdsvis Boston og Stanford, har vist at skatt på kapital på sikt reduserer arbeidstakernes lønninger. Skatten bidrar til å redusere investeringene, og lavere investeringer betyr mindre produktiv arbeidskraft. Mindre produktive arbeidstakere får mindre betalt.⁶⁶ Wojciech Kopczuk og Allison Schrage hevder i tillegg at en formuesskatt vil være mest til nytte for de aller rikeste, som oppnår de høyeste avkastningene.⁶⁷

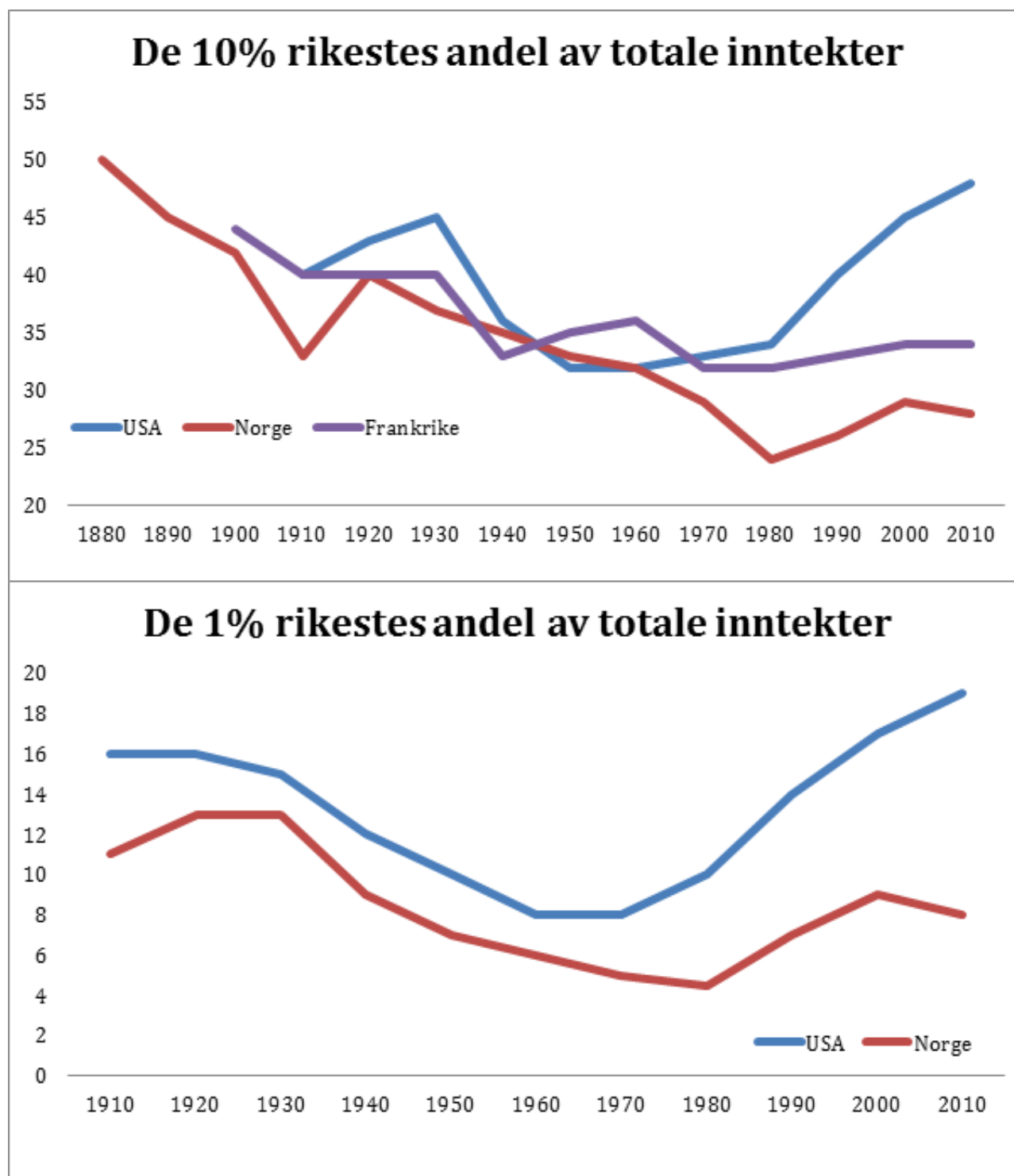
En global formuesskatt vil for mange også være urettferdig, fordi den vil beskatte de som har spart, mens de som har brukt formuen på luksus, slipper unna billigere. Den har imidlertid også en klar positiv side, som bør forsøkes oppnådd uavhengig av skattleggingen selv, nemlig at den ville ha ført til bedre registrering og større oppmerksomhet om kapitalinntektene.⁶⁸

Piketty ser ikke for seg at skatten skal dra inn spesielt mye penger, men i stedet redusere den "sosialt uakseptable og økonomisk uproduktive" aktiviteten formuesoppbygging er. Det er her, i forslagene til løsninger, at Piketty blir anklaget for å bli for enspolet. Selv mener han at løsningen er "relativt liberal", siden eiendomsrettigheter og fri konkurranse opprettholdes, men hans begrunnelse for skatten er utvilsomt lite liberal.

4. Situasjonen i Norge

Det generelle bildet, med fallende ulikhet mellom første verdenskrig og cirka 1970, og stigende ulikhet deretter, er det samme i nær sagt alle verdens rike land. Men det er også, som vi så over, betydelige forskjeller mellom landene. Det er bare i USA at forskjellene er tilbake på nivået de var på før første verdenskrig. I Europa utenom Storbritannia er utviklingen langt mer moderat, og det er like riktig å snakke om en overraskende stabilitet etter andre verdenskrig, som det er å snakke om større forskjeller. Det gjelder i høyeste grad også Norge.

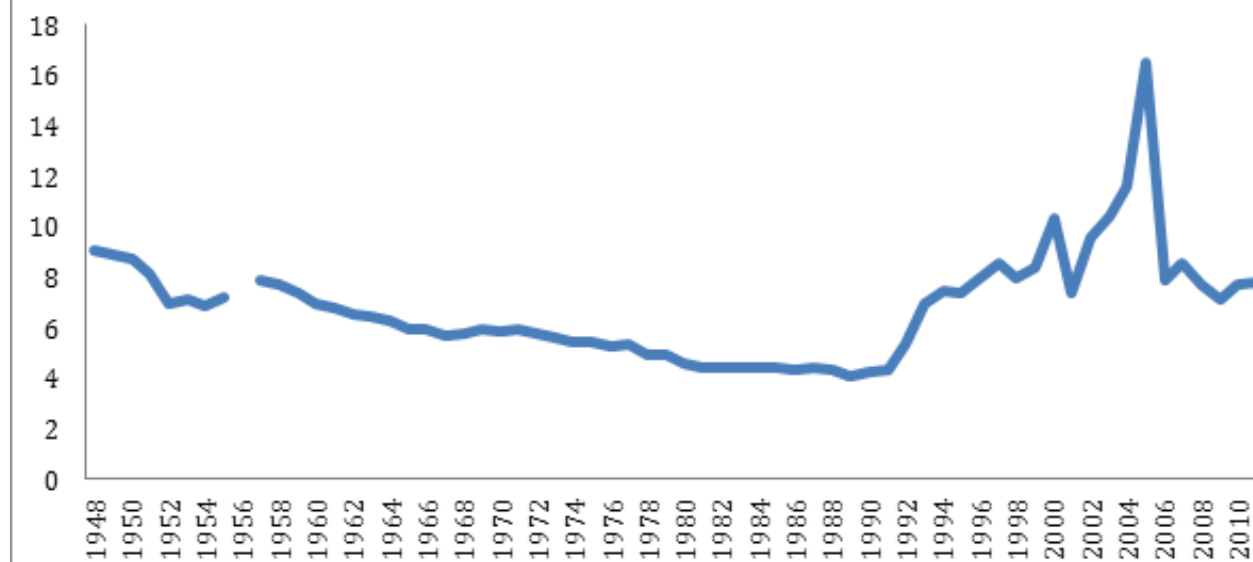
Norge er et av de likeste landene i verden. Det varierer med målemetoder og årstall om vi regnes som det likeste landet eller bare i nedre halvdel blant OECD-landene, men det er liten tvil om at Norge og de andre nordiske landene er land med små inntektsforskjeller. Norge er også et av landene der forskjellene totalt sett har økt minst de siste tiårene.⁶⁹ De rikes andel av inntektene er betydelig redusert gjennom det siste hundreåret. Ser vi bare på den rikeste én prosenten, er den registrerte økningen de siste årene noe større, men fortsatt er vi langt under økningene i land som USA og Storbritannia.

Kilde: *The World Top Incomes Database*. Avrundet til 10-årsperioder.

Det er imidlertid nødvendig å se noe nærmere på tallene og utviklingen for å forstå forskjellene i Norge. I figuren under ser vi utviklingen fra år til år etter krigen. Man ser to klare skift i andelen av de totale inntektene som går til de rikeste. Det første skiftet er et klart hopp rundt 1992. Det andre er en sterk økning i årene før 2005, og en sterk reduksjon etter 2005. Reduksjonen er like sterk som den forutgående økningen, så andelen i 2012 er tilnærmet lik det den var i 1998.

De 1% rikeste i Norge, andel av totale inntekter

Kilde: *The World Top Incomes Database*

Endringene rundt 1992 og 2005 kan begge forklares av skattereformer. I 1992 gjorde man en betydelig omlegging i det norske skattesystemet, basert på Aarbakke-utvalgets forslag og bred enighet mellom Ap, Høyre og sentrumspartiene. Skatteprosentene og marginalsattene ble kraftig redusert, mens skattegrunnlaget ble betydelig utvidet. Ut fra grafen kan det se ut som reformen gjorde landet klart mer ulikt, men grunnen til økningen i de rikes andel, er i hovedsak at skattegrunnlaget blir utvidet og en større andel av de rikes inntekter derfor registreres. Spesielt blir kapitalinntektene bedre fanget opp, og endringene gjorde også at en større andel av bedriftenes overskudd ble gitt i utbytte heller enn innlåst i selskapene. Som Finansdepartementet skriver: "Begge disse virkningene slår ut i statistikken som økt inntektsulikhet før skatt, men gjenspeiler ikke endringer i den reelle inntektsfordelingen."⁷⁰ Skattereformen i 1992 bidro tvert i mot til å gi større omfordeling i skattesystemet, og til å motvirke økte inntektsulikheter.⁷¹

Reformen i 2005 gir et enda sterkere kortsiktig utslag i inntektsfordelingen. Ser man over et lengre tidsspenn, derimot, ser vi at fordelingen er omtrent den samme 10 år etter reformen, som den var 10 år før. Denne utviklingen forklares av skattetilpasning.

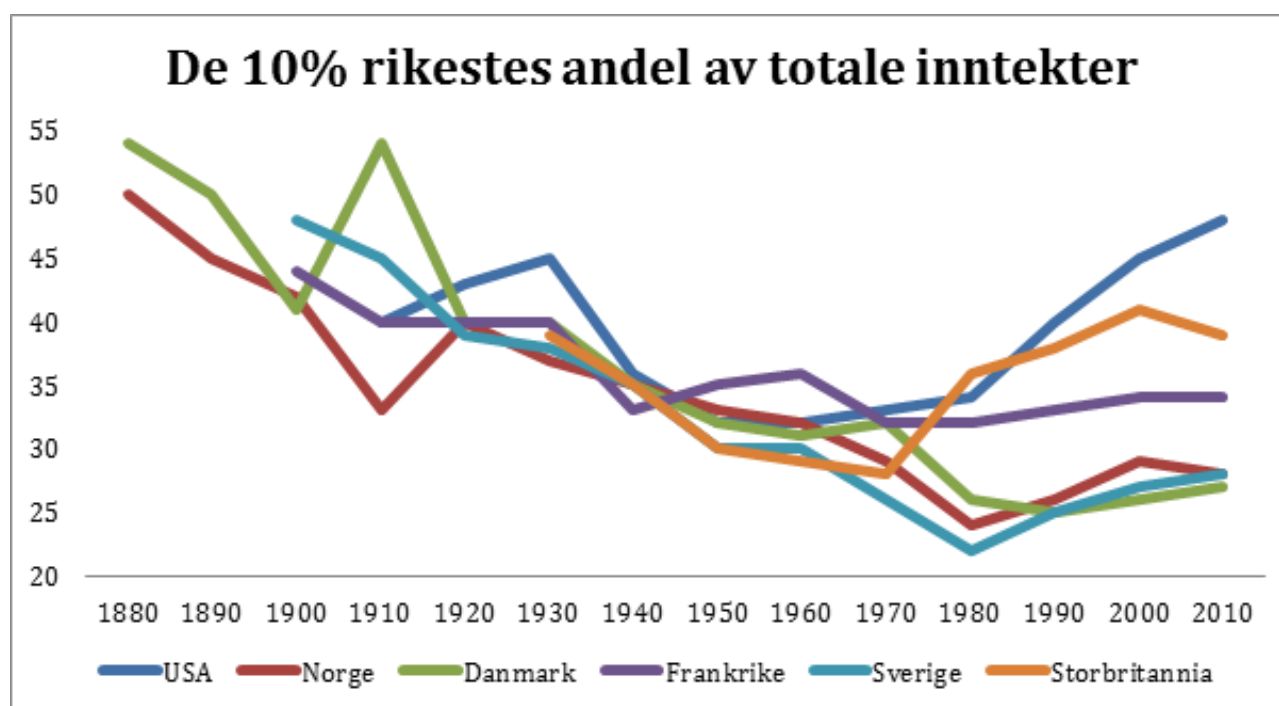
Skattereformen ble utredet av Skauge-utvalget og planlagt av Bondevik II-regjeringen, bestående av Høyre, KrF og Venstre. Alle partiene på Stortinget, med unntak av Fremskrittspartiet, stemte for. Den trådte imidlertid ikke i kraft før 1.1.2006, etter regjeringsskiftet høsten 2005, da Stoltenberg II-regjeringen, bestående av Arbeiderpartiet, SV og Senterpartiet, overtok. I hovedsak videreførte man den borgerlige regjeringens forslag. Den nye regjeringen ønsket i tillegg å skyve skatteleggingen fra dem med lave inntekter til dem med høye inntekter og formuer, og reduserte den planlagte senkningen av toppskatten noe, samt videreførte formuesskatten lenger enn Bondevik II-regjeringen hadde planlagt.

Reformen påvirket fordelingen på ulike måter. Innføringen av skatt på aksjeutbytte og –gevinst over risikofri rente øker skatten for de rikeste og bidrar til økt omfordeling. Redusert toppskatt og fjerningen av den ekstra arbeidsgiveravgiften for høytlønnede reduserer skatten og gir, isolert sett, større forskjeller.

Skatten ble også redusert for de med lave inntekter, men merverdiavgiften økt. Det første bidrar til mindre forskjeller, det siste til økte forskjeller. Totalt sett ga reformen mindre variasjon i skattebelastningen, og gjennomsnittsskatten gikk fra å være synkende med økt inntekt, til å bli høyere jo mer man tjener.

Den viktigste forklaringen på de økende forskjellene forut for reformen, og de fallende forskjellene når reformen var iverksatt, er utbytteskatten. Siden utbytteskatten var forventet, gjorde de rikeste tilpasninger og tok ut store utbytter fra selskapene i årene før iverksettelsen. Det bidro til å øke forskjellene kraftig frem mot utgangen av 2005. I årene etter ble utbytterne betydelig redusert, og ulikhetene ble igjen mindre. Forskerne som evaluerte reformen, kaller dette "til dels meningsløse svingninger i inntektsulikheten."⁷² Når utbytteskatten var i funksjon, bidro den til å øke skatten for de rikeste markert. Man gikk fra regressiv til progressiv beskatning av de rikeste. Den totale skatteskjerpelsen var likevel begrenset.

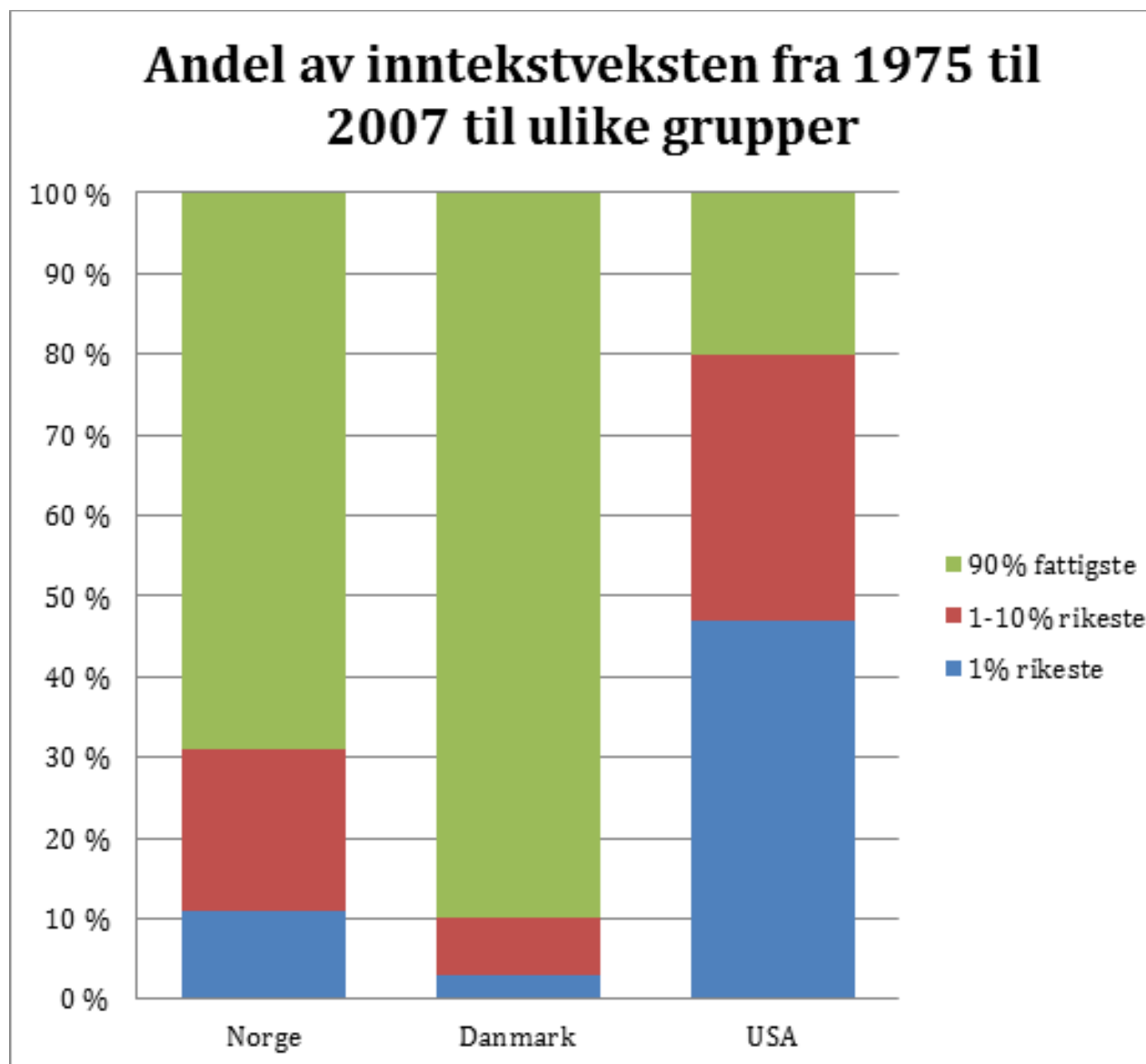
Fordelingsvirkningen av reformen, det vil si et mer omfordelende skattesystem, ville vært tydelig også om Bondevik II-regjeringens forslag hadde blitt innført uendret. Endringene Stoltenberg II-regjeringen gjorde, bidro imidlertid til å forsterke omfordelingen ytterligere. Spesielt ble formuesskatten, som Bondevik II-regjeringen ønsket å halvere på kort sikt og fjerne på lengre sikt, opprettholdt på kort sikt og bare delvis redusert på lengre sikt.⁷³ Men formuesskatten har trolig ikke hatt avgjørende betydning for det generelle, langsiktige bildet av ulikhet i Norge, som viser en langsiktig reduksjon med en viss økning de siste tiårene. Hvor mye av økningen som skyldes endrede skattebestemmelser og bedre registrering, er ikke mulig å si, men alt tyder på at mye av forskjellsøkningen kan forklares av at en større del av forskjellene fanges opp i statistikken.

Kilde: *The World Top Incomes Database*. Avrundet til 10-årsperioder.

Den neste figuren viser også at det oppsiktsvekkende trekket fra USA, der mesteparten av den økonomiske veksten de siste tiårene har tilfalt de rikeste, ikke er gjeldende for Norge og Danmark.

Kilde: OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, 2014.

Piketty trekker frem Sverige og de skandinaviske landene på 1980- og 90-tallet som de mest egalitære samfunnene blant landene som er undersøkt. Her tjente de 10 prosent høyest lønnede rundt 20 prosent av de totale inntektene, og de 50 prosent med lavest inntekter, sto for rundt 35 prosent av totalen. Til sammenligning tjener de 10 prosent høyest lønnede 35 prosent og de 50 nederste prosentene 25 prosent av de totale inntektene i de mest ulike landene, som USA.

Men kapitalfordelingen var ulik i de skandinaviske landene på sitt mest egalitære også. De rikeste 10 prosentene eide rundt 50 prosent av befolkningens totale formue. I dagens Europa eier de rikeste 10 prosentene rundt 60 prosent av totalformuen.

I Sverige har den rikeste prosentens andel av inntektene økt fra fire prosent tidlig på 1980-tallet til syv prosent i dag, i Danmark fra fem til nesten syv prosent. Det er interessant at Danmark, som regnes som det mest liberale av de nordiske landene, spesielt hva gjelder arbeidsmarkedsorganiseringen, er det landet som har opplevd en av de minste ulikhetsøkningene i OECD-området, og mindre enn Norge og Sverige.⁷⁴

Det vi ser for Norge og Norden, underbygger bildet fra over: Økningene andre steder i verden blir små, sammenlignet med USA. De nordiske landene er fortsatt blant verdens mest egalitære land. Mens den rikeste prosenten i Norden (kanskje) har økt sin andel av økonomien med to til fire prosentpoeng, har den amerikanske rikeste hundredelen økt sin andel med 10-15 prosentpoeng. Man skal derfor ikke overdrive når man overfører bekymringene for økende ulikhet i USA til Norden. Det kan være at de nordiske landene følger i amerikanernes fotspor – men det er også mye som tyder på at vi ikke gjør det. Samtidig trenger ikke det faktum at ulikhetene er langt mindre, bety at det ikke er nødvendig med en ulikhetsdebatt også her.

5. En ulikhetsdebatt der høyresiden er med

Som vi har sett, er det en rekke faktorer som modererer, nyanserer og motsier Pikettys bok og overdrevne fremstillinger av ulikhetsproblemet. Det er ingen grunn til å overdrive utviklingen og utfordringen, men vi bør uansett ta diskusjonen om hva som kan gjøres for å hindre stigende ulikhet. Vi må forsøke å finne balanserte løsninger, som holder forskjellene på et akseptabelt og fornuftig nivå, uten at det går utover andre viktige verdier og mål. Ikke all ulikhet er skadelig, og selv ekstrem rikdom kan være rettferdig. Men det er heller ikke slik at alle tiltak mot forskjeller er uønskede eller bryter med liberale ideer.

Derfor er det også viktig at også den politiske høyresiden deltar i debatten, selv om mange på høyresiden tradisjonelt har vært mindre opptatt av resultatlikhet enn venstresiden, og lagt større vekt på frihet, muligheter og økonomisk vekst. De siste tiårene har mange, i alle politiske leire, hatt et relativt avslappet forhold til ulikhet: Så lenge alle får det bedre, er det ikke så viktig om noen får det bedre raskere enn andre. Det som betyr noe, har man hevdet, er at de fattige får det bedre, ikke hvor mye de rikeste tjener. De rike vil dessuten ikke forbli rike om de ikke tilbyr tjenester og varer som etterspørres, og at de er rike, betyr at de gjør noe bra for samfunnet.

Med dagens økonomiske problemer og demokratiske utfordringer er det blitt tydeligere at denne holdningen hviler på noen viktige forutsetninger, som ikke alltid er til stede: Det at de rikeste blir rikere, må ikke gå utover andres muligheter til å komme seg opp og frem. Deres rikdom må oppfattes som forståelig og rettferdig. Rikdom må brukes til å skape muligheter for andre, ikke til å trekke stigen opp etter seg. Det er en fare for at rikdommen blir selvforsterkende gjennom den politiske prosessen.

Det er også blitt klarere at det ikke er noen entydig sammenheng mellom at de rike blir rikere og at resten får det bedre. I USA har som vi har sett den ene, rikeste prosenten stått for 60 prosent av inntektsveksten de siste tretti årene, og de «fattigste» 90 prosentene har opplevd en vekst på under 0,5 prosent årlig. Mens USA totalt sett har vokst raskere enn Frankrike, har de 99 prosent «fattigste» ifølge Piketty opplevd en bedre inntektsutvikling i Frankrike enn i USA.⁷⁵ Her er det en utfordring for alle politiske leire: Hvordan legge til rette for en økonomisk vekst som kommer alle til gode?

Ulikhet kan være positivt. Ulikhet i resultater er nødvendig for å stimulere til innsats. Forskjeller kan vise vei og belønne hardt eller smart arbeid og gode valg. Vi vet at også for små økonomiske forskjeller kan gå ut over både den økonomiske veksten, oppfatningen av rettferdighet og tilliten i samfunnet.

Men for store forskjeller kan være urettferdige også fra et høyresidestandpunkt, enten fordi de oppstår som følge av urettferdighet, eller fordi de som lykkes, beskytter seg mot konkurranse fra andre. For store ulikheter, oppstått på urettferdige måter, er både urettferdig og potensielt skadelig.

Kapitalismens forsvarere er for kapitalismen nettopp fordi den sprer velstand, løfter de fattigste, bidrar til demokrati og forbinder innsats og resultat. Dersom ulikhetene blir for store, kan det gå utover

velstandsveksten og demokratiet, og kutte forbindelsen mellom innsats og resultater. Liberale mennesker, som er opptatt av maktspredning, likhet i muligheter, dynamikk og konkurranse, vil også være skeptiske til at 10 prosent av befolkningen eier 90 prosent av verdiene. Liberale har tradisjonelt vært de fremste forkjempere for sosial mobilitet og fjerning av privilegier. I den grad ulikhetene blir selvforsterkende, og de rike gis anledning til å trekke stigen opp etter seg og hindre konkurranse nedenfra, er det uheldig.

Ulikheter kan gi grobunn for illiberal politikk, og begrensede forskjeller kan legge til rette for liberal politikk. Det er for eksempel mye som tyder på at en av grunnene til at befolkningen i Norge og Norden har vært relativt åpne for og positive til handel og globalisering, er at forskjellene er relativt små. Selv om man skulle miste jobben på grunn av den økte konkurransen, mister man ikke alt, og det er relativt enkelt å finne en annen og minst like god arbeidsplass. Men det betyr også at større forskjeller gjør tap og gevinster fra en liberal handelspolitikk større, og at ulikhet dermed kan gi støtte til proteksjonisme og globaliseringsmotstand.⁷⁶

Høyresiden er også opptatt av økonomisk vekst. Sammenhengen mellom ulikhet og vekst er fortsatt uklar. På den ene siden er en viss ulikhet nødvendig for å gi incentiver til hardt og smart arbeid. På den andre siden er det ikke vanskelig å se hvordan for store forskjeller potensielt kan redusere veksten.⁷⁷

Det kan for det første skje siden de rike som regel forbruker en mindre andel av inntektene sine enn andre. Dersom de rikeste står for en større andel av inntektene enn før, vil det kunne føre til at aktiviteten i økonomien totalt sett blir lavere enn om inntektene var jevnere fordelt.

For det andre kan ulikhet bidra til å gjøre det vanskelig for deler av befolkningen å investere i sin egen humankapital, noe som kan gå utover både produktivitet og lønninger.

For det tredje hevdes det at samfunn med store forskjeller kan være mer utsatt for sosial uro og ustabilitet, noe som kan redusere investeringene og den økonomiske veksten.⁷⁸ Slike mekanismer kan også være i sving uten at det er snakk om opptøyer eller revolusjon, for eksempel ved at velgerne misliker ulikhetene og derfor stemmer på politikere som lover omfordeling og restriksjoner på de rike eller i eiendomsrettighetene, som hemmer investeringer og verdiskaping. Frykten for endret politikk kan også lede de rike til å iverksette lite produktive beskyttende aktiviteter. Det er avgjørende at det økonomiske systemet har legitimitet i befolkningen.⁷⁹

For det fjerde kan forskjeller bidra til finansiell ustabilitet, og mange mener voksende forskjeller er blant forklaringene på finanskrisen som startet i 2007. Man mener sterk forbruksvekst blant de rike, kombinert med lav vekst blant folk flest, bidro til økende gjeldsoptak i befolkningen.

Det er imidlertid ingen entydig sammenheng mellom ulikhet og vekst. Man har opplevd sterk vekst i perioder med lav og synkende ulikhet og kapitalansamling, og man har opplevd at høy ulikhet har skapt politiske reaksjoner som har gått utover den økonomiske veksten. Når vi har sagt at ulikhet kan gå utover veksten, bør det også understrekes at lav ulikhet også har klare ulemper. En markedsøkonomi er avhengig av at noen lykkes, at det gis incentiver til å skape, yte og ofre, og at det finnes forskjellige preferanser i befolkningen. Også små forskjeller kan gi lav vekst.

Om høyresiden engasjerer seg i ulikhetsdebatten, er det også mindre sjanse for at andre verdier man setter høyt overses. Samtidig som ulikhet settes høyere på listen over det vi er opptatt av, vil det være avgjørende at vi ikke glemmer alt annet enn ulikhet som også er viktig. Likhet kan komme i konflikt med frihet, effektivitet og likebehandling. Resultatlikhet kan komme i konflikt med mulighetslikhet. Vi vet at kapitalismen skaper vekst og velstand, og at for sterke tøyler på økonomien går utover veksten.

Det gjelder å hindre den uheldige ulikheten, som ikke gir motivasjon til å gjøre det bedre, men snarere midler til å begrense konkurransen.⁸⁰

6. Hva kan man gjøre?

Som vi har sett, er det nærmest full enighet om at forslagene fra Piketty ikke får oss videre. Men hans problembeskrivelse kan gi inspirasjon til nytenkning og nye løsninger.

Piketty påpeker at et av hovedproblemene i USA nå er at inntektene til de rikeste øker kraftig, samtidig som inntektene i resten av befolkningen står mer eller mindre stille. Løsningene han skisserer, er imidlertid innrettet mot å redusere inntektene blant de rike, ikke å øke inntektene blant resten. Han gir ingen gode grunner til at inntektsveksten blant folk flest skulle ta seg opp, dersom inntektene til de rikeste ble redusert. Det sannsynlige er dessverre det motsatte: De rike står for investeringer i arbeidsplasser, en stor andel av det offentlige skatteinntekter, risiko og nyskaping. Det kapitaleierne bidrar med i økonomien, er nødvendig for at resten skal ha arbeidsplasser og produktivtvekst også på sikt.

Basert på Pikettys teori, der det er $r > g$, at avkastningen på kapital er høyere enn den økonomiske veksten, som driver forskjellene, kan ulikhetene reduseres enten ved å redusere avkastningen – slik hans foreslåtte formuesskatt vil gjøre – eller ved å øke den økonomiske veksten. Å øke den økonomiske veksten er de fleste for (i hvert fall så lenge det gjøres på en økologisk bærekraftig måte), men det er større uenighet om den politikken som legger til rette for økonomisk vekst. Det kan tenkes at en politikk med en fri økonomi og næringsvennlig politikk kan bidra til lavere ulikhet på sikt, ved å øke den økonomiske veksten og sysselsettingen.

En næringsvennlig politikk må kombineres med teknologisk fremgang og produktivtvekst oppnådd gjennom utdanning og spredning av kunnskap og evner. Og den må kombineres med en omfordelende velferdsstat og et progressivt, bredt skattesystem. Under presenteres en del forslag, egne og andres, som vil kunne bidra til å begrense ulikhet, fremme sosial mobilitet og inkludering, uten å bryte med liberale verdier eller det økonomiske systemet som tross alt fungerer godt for de aller fleste.

Utfordringene er klart størst i USA. I andre land og, spesielt i Norden, er det allerede en politikk mot for store forskjeller som i hovedsak fungerer ganske godt. Derfor er det også nødvendig å tilpasse løsningene både til problemet og til nasjonal kontekst. Politikk som fungerer i Norden, vil ikke nødvendigvis fungere i USA. Tiltak som kanskje er nødvendige i USA, trenger ikke være det i Europa eller Norden.

6.1. Skattesystemet

Som reformene i det norske skattesystemet viste, er det mulig å gjøre skattesystemet mer omfordelende, samtidig som det blir mer rettferdig – også for de rike. Det norske skattesystemet bygger på prinsipper om effektivitet, likebehandling og brede skattegrunnlag, kombinert med relativt lave skattesatser. Skattesystemet skal bidra til at samfunnsøkonomisk lønnsomme investeringer gjennomføres. Det fordrer forutsigbarhet, stabile regler og likebehandling av ulike næringer og investeringer.⁸¹ Reformen i denne retningen ville være gunstig også i andre land. Et system med større likebehandling og bredere skattegrunnlag kan redusere forskjellene, uten at det gir uheldige effekter for den økonomiske veksten.

Det er rom for å gjøre skattesystemene i mange land mer omfordelende og effektive, samtidig som man bevarer fordelene ved relativt lave skatter på arbeid og investeringer. OECD anbefaler at man øker innsatsen mot skatteunndragelse og reduserer mulighetene for skatteplanlegging (ved å fjerne fradrag som i størst grad begunstiger de velstående), og at man øker skattene på fast eiendom og arv.⁸² Samtidig advarer OECD mot at høyere marginalsatser vil kunne gi lavere økonomisk vekst. I den grad det er

---

---

mulig å øke skattleggingen uten å økte skattesatsene for mye, er det derfor å anbefale. Det kan for eksempel gjøres ved å fjerne fradrag, inkludere alle inntekter i skattegrunnlaget, øke ligningsverdiene på fast eiendom og fortsette det internasjonale samarbeidet mot skatteflukt og for transparens.⁸³

Det er også en rekke skatter som kan vurderes nærmere. Mange liberale filosofer har vært positive til arveavgifter. Mange økonomer er for eiendomsskatt. Forbruksskatter regnes gjerne for å gi færre uheldige incentiver enn inntektsskatt.⁸⁴ Grønne skatter kan kanskje utformes slik at de også bidrar til å motvirke forskjeller. Kanskje kan man tenke seg typer formues- eller kapitalsskatt som fungerer bedre enn dagens norske.⁸⁵

Å fjerne fradrag er noe av det viktigste man kan gjøre, både for å skape et mer rettferdig skattesystem og for å redusere forskjeller. Dette er viktig også i Norge. Civitas samfunnsøkonom Villemann Vinje har tatt til orde for å avvikle rentefradraget for personlige eiendoms- og forbrukslån. Det er et fradrag som begunstiger de som eier, på bekostning av andre. Det gjør også at eiendomsinvesteringene blir høyere enn de ellers ville vært, på bekostning av investeringer i produktivt næringsliv.⁸⁶

6.2. Markedene

Det trengs en pragmatisk tilnærming til reguleringen av arbeids- og produktmarkedene. På den ene side kan deregulering i en rekke markeder bidra til større likhet. I mange bransjer gjør forskjellige typer reguleringer at prisene for forbrukerne, og avkastningen til næringsaktørene, blir høyere enn de ville ha vært i et friere marked.

Det er de med lavest inntekter som merker høye priser skapt av reguleringer best. Færre reguleringer og økt konkurranse i markedet vil gi både økonomisk vekst og fordeler for forbrukerne.⁸⁷ I Norge er dette spesielt relevant for en helt sentral næring, nemlig landbruket.

I andre bransjer er det mer sannsynlig at bedre regulering vil kunne dempe forskjellsveksten. I den amerikanske finansbransjen har man kunnet ta stor risiko, hente inn høy avkastning og skyve ansvaret videre ved mislykkede investeringer.⁸⁸ Lawrence Summers mener at det viktigste man kan gjøre for å redusere forskjellsøkningen er å fjerne implisitte og eksplisitte subsidier til finansnæringen.

For finansbransjen er også pengepolitikken sentral. Det er en sammenheng mellom sterk kredittvekst og kapitalkonsentrasjon. I USA har man de siste tiårene i flere perioder hatt sterk kredittvekst, og de som befinner seg nærmest pengestrømmen, spesielt i finansbransjen, vil tjene mest på utviklingen. Kredittvekst fører til stigende priser på diverse formuesobjekter, først og fremst innen bolig. Sentralbankens rentesetting og likviditetsbestemmelser har med andre ord betydelige fordelingsvirkninger. En mer restriktiv pengepolitikk vil kunne dempe forskjellsøkningen.⁸⁹

6.3. Spredt eierskap

Dersom kapital vokser raskere enn andre inntekter, er en åpenbar løsning, som Piketty ikke er opptatt av, å spre eierskapet til kapitalen. I Norge er det en utprøvd, og i stor grad vellykket, strategi. De aller fleste eier sin egen bolig i Norge, og det har bidratt til den sterke velstandsøkningen de siste tiårene. Boligverdiene har steget svært raskt. Det har ikke bare fordeler, og gjør det blant annet vanskeligere for de uetablerte å etablere seg, men en tilrettelegging for eierskap er likevel gunstig og bidrar til formuesoppbygging blant en stor del av befolkningen. Man kan se for seg tilsvarende tilrettelegging på andre områder enn boligeiendom. I intervjuer har Thomas Piketty lagt vekt på at dette er en av løsningene han har tro på, men ikke skrev nok om i boken.⁹⁰

Villeman Vinje har nylig fremmet en annen idé som vil gi større spredning av eierskapet i Norge, nemlig å selge eller gi bort statlige selskaper med næringsfokus til befolkningen.⁹¹ På sikt vil denne og lignende reformer kunne bidra til at en større andel av befolkningen får nytte godt av den høye avkastningen på kapital og næringslivsinvesteringer. Reformen av pensjonssystemet kan også bidra til større privat eierskap i næringslivet. Hvordan man kan legge til rette for økt arbeidstaker-eierskap til bedriftene man arbeider i, kan også utredes.

6.4. Organisering

Som nevnt, kritiserer Thomas Frank Piketty for å overse fagforeningene som en av løsningene, slik Kalle Moene kritiserer ham for å overse svekkede fagforeninger som en forklaring på økende forskjeller. Her har disse forskerne et poeng. Det er allmenn enighet om at samarbeidet mellom arbeidsgiver- og arbeidstakerorganisasjonene i Norge stort sett har fungert godt, både for arbeidstakerne og for bedriftene. Gjennom samarbeidet disiplineres begge parter, og det legger til rette for en lønnsutvikling som balanserer arbeidstakeres og arbeidsgiveres interesser. For andre land kan dette samarbeidet mellom brede arbeidstaker- og arbeidsgiverorganisasjoner kanskje illustrere noen muligheter. Likevel er det vanskelig å se for seg den norske modellen, som er utviklet gjennom mange tiår og under spesielle betingelser, som direkte overførbar til andre land. Men organisasjonsfriheten er en liberal frihet, og bør være reell. I den grad arbeidstakere og bedrifter velger å benytte seg av den, og organisasjonene bruker makten fornuftig, kan det fungere dempende på forskjellene.

6.5. Velferdsstaten

Velferdsstatens omfordeling og tilrettelegging er avgjørende for å redusere forskjellene i en moderne markedsøkonomi. Piketty legger liten vekt på denne løsningen, og den vil gjøre lite for å redusere den rikeste prosentens andel av økonomien. Men for de nederst i inntektshierarkiet er velferdsstaten viktig, og den kan gjøres viktigere og mer presis, spesielt i land der velferdsstaten i dag fungerer dårlig

Lik tilgang til velferdsstatens tjenester er avgjørende for like muligheter. Det er stor enighet i Norge om at en persons lommebok ikke skal bestemme hvorvidt man får tilgang til velferdstjenester av høy kvalitet eller ikke, enten det er innen utdanning, helse eller andre offentlige oppgaver. Det er vanskelig å få ideologiske motstandere av private alternativer på disse områdene til å akseptere det, men likevel: En av grunnene til at mange ønsker at også private skal kunne tilby velferdsgoder betalt av det offentlige, er at man mener dette vil gi velferdsstaten større legitimitet på sikt. Dersom bare de med god råd kan benytte seg av private tjenester, om disse oppfattes som bedre enn de offentlige, vil man kunne få en situasjon der de rike og middelklassen går utenom det offentlige systemet, og med det også blir mindre positive til å betale for dette. Om alle opplever en større valgfrihet innenfor et offentlig finansiert system, vil skatte- og omfordelingsviljen, og med det kvaliteten på det offentlige systemet de fattige er mest avhengig av, opprettholdes.

Velferdsstatens kontantytelser bidrar til fattigdomsbekjempelse og utjevning, men det kan også bidra til at markedsøkonomien fungerer bedre. Det krever imidlertid gode ordninger med riktige incentiver.

At man får økonomisk støtte når man mister jobben, gir både et mer dynamisk næringsliv, reduserer konjunktursvingningene og er bra for den som blir arbeidsledig. At man vet at man ikke mister alt om man mister jobben, gjør at arbeidstakere blir mer positive til konkurranse, og at arbeidsplasser av og til forsvinner. Samtidig er det en avveining også her, og ordningene må fungere slik at de gir incentiver til å finne nytt arbeid raskest mulig. Gode ytelser må kombineres med relativt strenge krav om rask aktivisering.

Det er et problem at velferdsordningene ikke treffer de som virkelig trenger dem, godt nok. Skal man sikre det, er gunstige ordninger kombinert med streng behovsprøving en mulig løsning. Det gir imidlertid ugunstige incentiver for mottakerne, som får mindre grunn til å forbedre sin situasjon, noe som ville gitt økte inntekter på sikt. Det er også sannsynlig at økt behovsprøving kan redusere befolkningens oppslutning om velferdsstaten. Velferdspolitikken må balansere disse hensynene og finne løsninger som i størst mulig grad både sikrer livsopphold og grunnlag for inntektsvekst blant de som trenger det og som ikke har andre alternativer, samtidig som flest mulig velger arbeidsmarkedsdeltakelse heller enn velferdsmottak.

6.6. Næringsliv og sysselsetting

Noe av det viktigste som kan gjøres for å redusere forskjeller og fattigdom, er å legge til rette for et velfungerende næringsliv og den sysselsettingen dette skaper. Det må være enkelt å starte nye bedrifter og å utvide eksisterende virksomheter. Spesielt er det viktig at småbedrifter og enkeltmannsforetak har gode rammebetingelser, og at muligheten til å forfølge gode ideer ikke stopper opp på grunn av kapitalmangel eller byråkratiske prosesser. Et velfungerende kapitalmarked er avgjørende.⁹²

Det må legges til rette for at flest mulig skaffer seg inntekt gjennom eget arbeid, og at de som er i arbeid arbeider mest mulig. Det vil både bidra til deres egen velferd, og til at velferdsstaten blir mer bærekraftig. Man må forsøke å øke sysselsettingen, og spesielt arbeidsdeltakelsen i grupper der mange i dag har liten tilknytning – som blant unge, kvinner og de med manglende kompetanse. Man må finne den rette balansen mellom trygghet i velferdssystemet og incentiver til innsats, mellom fleksibiliteten arbeidsgiverne ønsker og beskyttelsen arbeidstakere trenger, og mellom lønninger som gjør det attraktivt å ansette marginaliserte arbeidssøkende og behovet for levelige og rettfærdige lønninger.⁹³

6.7. Utdanning

Bortsett fra skatt, er utdanning Pikettys foretrukne løsning. Og det er unison enighet om at utdanning er nøkkelen til både sosial mobilitet og produktivitetsvekst. Likevel er det vanskelig å få utdanningssystemet til å fungere godt nok og å utjevne forskjellene mellom elevene. Det er fortsatt en sterk sammenheng mellom sosioøkonomisk bakgrunn og utdanningsresultater.⁹⁴

Det kan se ut som tidlig start er viktig for forskjellsreduksjon. Økt barnehagebruk kan i andre land være gunstig. Ordninger som sikrer at også fattige har råd til barnehage om de ønsker det, kan redusere forskjeller på sikt.

I Norge er det mange som har etterlyst tiltak for at flere skal fullføre videregående skole. At flest mulig får kompetanse og omstillingsevne kan vise seg å bli enda viktigere i årene som kommer, da det er ventet ytterligere utfordringer fra teknologiske nyvinninger, som kan utkonkurrere arbeidskraft uten ekstra kvalifikasjoner.

6.8. Globale hensyn

Til sist skal vi ikke glemme at de virkelig problematiske forskjellene i verden er forskjellene mellom mennesker i fattige og rike land. Det er en rekke muligheter for endringer i vår politikk, som kan bidra til å redusere disse forskjellene. Vi bør først og fremst legge til rette for økt handel med utviklingsland (spesielt på landbruksområdet), investeringer og økt arbeidsmigrasjon.

7. Konklusjon

Thomas Piketty har skrevet en meget god bok. Datainnsamlingen er imponerende, og dette arbeidet gir et bedre grunnlag for å diskutere forskjeller enn vi har hatt tidligere. Piketty gir videre et forslag til forklaring, som det er verdt å diskutere. Det er klare innvendinger mot teorien, spesielt når man trekker linjene langt fremover i tid. Men det er grunn til å ta høyde for at forskjellene kan komme til å øke i årene som kommer.

Riktignok overdriver og overser Piketty (og spesielt mange av de som har skrevet om hans arbeid) viktige modererende effekter. Han, og for mange av hans kommentatorer, har lagt til grunn at utviklingen i USA vil være gjeldende også for andre land. Hvorvidt situasjonen i dagens USA vil være illustrerende for fremtiden i Europa og andre steder, er høyst usikkert og kan virke lite sannsynlig. Og ikke engang om Europa blir som USA, eller som Europa var før første verdenskrig, betyr det at kapitalismen vil bli erstattet med noe annet system i overskuelig fremtid.

Selv om innvendingene modererer utviklingen og forskjellsveksten betydelig, og det kan se ut som Piketty overdriver utviklingen og faren for store forskjeller og samfunnets kollaps, er det likevel god grunn til å føre en bred debatt om forskjellene og hva man eventuelt gjør med dem.

Vi bør bl.a. diskutere tiltak for en mer inkluderende økonomisk vekst og ulikhet. Man må samtidig sikre at man ikke i for stor grad ofrer andre goder for å redusere forskjellene. Norge og de andre nordiske land er land med stor likhet. I all hovedsak er den relative økonomiske likheten i Norge et resultatene av politikk de fleste er enige om, blant annet en fri markedsøkonomi, et egalitært demokrati, sterke eiendomsrettigheter og omfordeling av godene. Det er ingen grunn til å innføre ny politikk i Norge for å hindre en utvikling som så langt ikke ser ut til å skje.

En velfungerende markedsøkonomi er viktig for å holde forskjellene på et akseptabelt nivå. Det er markedsøkonomien som bidrar med sysselsetting, innovasjon og produktivitetsvekst. Disse prosessene er avhengige av kapital.

Derfor er kapitalens rolle – også i det 21. århundre – å legge grunnlaget for investeringer i bedrifter, arbeidsplasser og nyskaping, som kommer hele befolkningen til gode.

Notatet er skrevet av Marius Doksheim, fagsjef i Civita. marius@civita.no

SLUTTNOTER

1 Piketty, T. *Capital in The Twenty-First Century*. Harvard University Press, 2014

2 OECD. *Society at a Glance 2014: OECD Social Indicators*. OECD Publishing, 2014

3 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.

4 Doksheim, M. *Likhet eller frihet. En kritikk av The Spirit Level*. Civita-notat nr. 12/2010 og Gustavson, M. *Økonomisk ulikhet*. Civita 2012.

5 Sammendraget er, der ikke annet er spesifisert, basert på Piketty, T. *Capital in The Twenty-First Century*. Harvard University Press, 2014 og The Economists gjennomgang av boken: <http://www.economist.com/blogs/freeexchange/2014/03/book-clubs-0>

6 Milanovic, B. "The return of "patrimonial capitalism": review of Thomas Piketty's *Capital in the 21st century*". Kommer i *Journal of Economic Literature*, Juni 2014.

7 The Economist: "All men are created unequal". 4.1.2014.

8 OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, May 2014.

9 Goldin, C. og L. Katz. *The Race Between Education and Technology*. Belknap, 2010.

-
-
- 10 Milanovic, B. "The return of "patrimonial capitalism": review of Thomas Piketty's *Capital in the 21st century*". Kommer i *Journal of Economic Literature*, Juni 2014.
  - 11 Moene, K. "Kapitalen i det 21. århundre". Dagens Næringsliv, 13.05.14.
  - 12 Giles, C. "Piketty findings undercut by errors". Financial Times, 23.05.14.
  - 13 Giles, C. og F. Giugliano. "Thomas Piketty's exhaustive inequality data turn out to be flawed". Financial Times, 23.05.14.
  - 14 Giles, C. "Data problems with *Capital in the 21st Century*". Financial Times, 23.05.14.
  - 15 Free exchange. "A Piketty problem?" The Economist, 24.05.14.
  - 16 Milanovic, B. "My view on Piketty's critique by the FT". Brankomi.wix.com, 24.05.14.
  - 17 Cooper, G. "The Magical Mathematics of Mr Piketty". GeorgeCooper.org, 29.04.14.
  - 18 Bonnet m.fl. "Does housing capital contribute to inequality? A comment on Thomas Piketty's *Capital in the 21st Century*". SciencesPo Departement of Economics Discussion paper 2014-07.
  - 19 Kopczuk, W. Og A. Schrage. "The Inequality Illusion". Foreign Affairs, 15.05.14.
  - 20 OECD. *Growing Unequal: Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. OECD Publishing, 2008.
  - 21 Alvaredo, Atkinson, Piketty og Saez. "The Top 1 Percent in International and Historical perspective". *Journal of Economic Perspectives*, 27(3), 2013.
  - 22 Krugman, P. "Why We're in a New Gilded Age". The New York Review of Books, 08.05.14.
  - 23 Solow, R. "Thomas Piketty Is Right: Everything you need to know about *Capital in the Twenty-First Century*". New Republic, 22.04.14.
  - 24 Denning, S. "What Thomas Piketty got wrong". Forbes, 16.05.14.
  - 25 Chotiner, I. "Thomas Piketty: I don't care for Marx". The New Republic, 05.05.14.
  - 26 Winship, S. "Inequality and the Fate of Capitalism". National Review, 19.05.14.
  - 27 Milanovic, B. "Must We Return to "Pre-Tamed" Capitalism?". The American Prospect, 10.03.14.
  - 28 Cowen, T. "Capital Punishment". Foreign Affairs, May/June 2014.
  - 29 Se også Jones, G. "Living with Inequality". Reason, 26.04.14.
  - 30 Summers, L. "The Inequality Puzzle." *Democracy*, Spring 2014.
  - 31 Solow, R. "Thomas Piketty Is Right: Everything you need to know about *Capital in the Twenty-First Century*". New Republic, 22.04.14.
  - 32 King, M. "Capital in the 21st Century by Thomas Piketty". The Daily Telegraph, 10.05.14.
  - 33 Milanovic, B. "Must We Return to "Pre-Tamed" Capitalism?". The American Prospect, 10.03.14.
  - 34 Summers, L. "The Inequality Puzzle." *Democracy*, Spring 2014.
  - 35 Vinje, E. "Privat rikdom på samfunnets vegne". VG. 11.05.14.
  - 36 Cowen, T. "Capital Punishment". Foreign Affairs, May/June 2014.
  - 37 Moene, K. "Kapitalen i det 21. århundre". Dagens Næringsliv, 13.05.14.
  - 38 Sveinbjørnsson, S. "Modell for urettferdighet". Bergens Tidende, 06.06.14.
  - 39 King, M. "Capital in the 21st Century by Thomas Piketty". The Daily Telegraph, 10.05.14.
  - 40 Baverez, N. "Piketty, un marxisme de sous-préfecture." Le Point, 26.09.13.
  - 41 Deaton, A. *The Great Escape*. Princeton University Press, 2014. Se også The Economist, "For richer, for poorer", 13.10.12.
  - 42 Cassidy, J. "Forces of Divergence". The New Yorker, 31.03.14.
  - 43 Rogoff, K. "Where Is the Inequality Problem?" Project Syndicate, 8.05.14.
  - 44 Milanovic, B. *The Haves and the Have-Nots: A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality*. Basic Books, 2013.
  - 45 Bonnet m.fl. "Does housing capital contribute to inequality? A comment on Thomas Piketty's *Capital in the 21st Century*". SciencesPo Departement of Economics Discussion paper 2014-07.
  - 46 Summers, L. "The Inequality Puzzle." *Democracy*, Spring 2014.
  - 47 Baker, D. "Capital in the 21st Century: Still Mired in the 19th". Huffington Post, 09.03.14.
  - 48 Rogoff, K. "Where Is the Inequality Problem?" Project Syndicate, 8.05.14.
  - 49 Chetty m.fl. "Is the United States Still a Land of Opportunity? Recent Trends in intergenerational Mobility". NBER Working Paper No. 19844.
  - 50 Summers, L. "The Inequality Puzzle." *Democracy*, Spring 2014.
  - 51 Rauh, J. "What the Forbes 400 List Says about American Wealth". Stanford Business, 22.04.13.
  - 52 OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, 2014.
  - 53 Summers, L. "The Inequality Puzzle." *Democracy*, Spring 2014.
  - 54 OECD. *Growing Unequal: Income Distribution and Poverty in OECD Countries*. OECD Publishing, 2008.
  - 55 Cowen, T. "Capital Punishment". Foreign Affairs, May/June 2014.
  - 56 Gustavson, M. *Økonomisk ulikhet*. Civita, 2012.
-
-

-
-
- 57 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 58 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 59 Moene, K. "Kapitalen i det 21. århundre". Dagens Næringsliv, 13.05.14.
- 60 Frank, T. "The Problem with Thomas Piketty: "Capital" destroys right-wing lies, but there's one solution it forgets". Salon, 11.05.14.
- 61 OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, 2014.
- 62 OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, 2014.
- 63 Milanovic, B. "Must We Return to "Pre-Tamed" Capitalism?". The American Prospect, 10.03.14.
- 64 Denning, S. "What Thomas Piketty got wrong". Forbes, 16.05.14.
- 65 Kopczuk, W. Og A. Schragger. "The Inequality Illusion". Foreign Affairs, 15.05.14.
- 66 Jones, G. "Living with Inequality". Reason, 26.04.14.
- 67 Kopczuk, W. Og A. Schragger. "The Inequality Illusion". Foreign Affairs, 15.05.14.
- 68 Folke Kaarsholm, L. "Hvorfor er Piketty så viktig?" Klassekampen, 24.5.14.
- 69 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 70 Finansdepartementet. *Evaluering av skattereformen 2006*. Meld. St. 11 2010-2011.
- 71 Skatteutvalget. *Forslag til endringer i skattesystemet*. NOU 2003:9.
- 72 Norges Forskningsråd. "Skattereformen ble en suksess". Forskningsrådet, 13.07.10.
- 73 Finansdepartementet. *Evaluering av skattereformen 2006*. Meld. St. 11 2010-2011.
- 74 OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, 2014. Se også Vestergaard, F. "Pikettyismen og Danmark". Weekendavisen, 15. mai 2014.
- 75 Atkinson, A., T. Piketty, E. Saez. "Top Incomes in the Long Run of History". Journal of Economic Literature, 2011.
- 76 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 77 Ostry, J. m.fl. "Redistribution, Inequality, and Growth". IMF, april 2014.
- 78 Gustavson, M. *Økonomisk ulikhet*. Civita, 2012.
- 79 Gustavson, M. *Økonomisk ulikhet*. Civita, 2012.
- 80 Milanovic, B. *The Haves and the Have-Nots: A Brief and Idiosyncratic History of Global Inequality*. Basic Books, 2013.
- 81 Finansdepartementet. *Evaluering av skattereformen 2006*. Meld. St. 11 2010-2011.
- 82 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 83 OECD: *Top Incomes and Taxation in OECD Countries: Was the crisis a game changer?* OECD, 2014.
- 84 Rogoff, K. "Where Is the Inequality Problem?" Project Syndicate, 8.05.14.
- 85 Vinje, V. *Fomuesskatten: verdiskaping, skatteinntekter og fordeling*. Civita, 2014.
- 86 Vinje, V. *Skattereform for arbeid og økt velstand*. Civita, 2011.
- 87 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 88 Gustavson, M. "Økonomisk ulikhet". Civita, 2012.
- 89 Gustavson, M. "Økonomisk ulikhet". Civita, 2012.
- 90 IPPR. "Juncture interview: Thomas Piketty on capital, labour, growth and inequality". IPPR, 14.05.14.
- 91 Vinje, V. *Statlig nedslag*. Civita, 2014.
- 92 Vinje, V. *Kompetent kapital og eierskap*. Civita, 2013.
- 93 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.
- 94 OECD. *All on Board: Making Inclusive Growth Happen*. OECD Publishing, 2014.